

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Філологія

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 8, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновник – Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Журнал «Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія» засновано в 2023 році, виходить 4 рази на рік

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 479 від 29.02.2024 року

Мови розповсюдження: українська, англійська, німецька, польська, іспанська, французька, болгарська

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 768 від 20 червня 2023 року (додаток 3)
Галузь знань: освіта/педагогіка, гуманітарні науки
Спеціальності: 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 035 – Філологія
Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(Протокол № 5 від 16.12.2024 р.)

Головний редактор:

Семеног О. М. – доктор педагогічних наук, професор, керівник Центру науково-освітнього партнерства і мережевої взаємодії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Члени редакційної колегії:

Архангельська А. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри славістики Університету імені Ф. Палацького в Оломоуці

Барановська Л. В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освіти дорослих Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Бідюк Н. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації Хмельницького національного університету

Герман В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Горболіс Л. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Григоренко Т. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Данилюк С. С. – доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Загнітко А. П. – доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, декан факультету філології, психології та іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса

Капранов Я. В. – доктор філологічних наук, професор, доцент факультету гуманітарних наук та образотворчого мистецтва Економіко-гуманітарного університету у Варшаві

Коваль В. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Козлова В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Кравець Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Кульбабська О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Морська Л. І. – доктор педагогічних наук, професор, професор Інституту Педагогіки Жешувського університету

Подосиннікова Г. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології та лінгводидактики Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Рудь О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Сидоренко В. В. – доктор педагогічних наук, професор, директор Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України

Струк А. В. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Хижняк І. А. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової, технологічної та професійної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Цюняк О. П. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Шарова Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач сектору науково-методичного забезпечення роботи з обдарованою молоддю відділу роботи з обдарованою молоддю ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

Загнітко Анатолій Панасович, Лазарчук Дарина Сергіївна Вплив війни на динаміку української прикордонної термінології.....	5
Коваленко Андрій Миколайович, Жолоб Алла Ігорівна Мовні засоби реалізації стратегій популяризації здорового способу життя у сучасному американському медійному дискурсі.....	10
Кравець Лариса Вікторівна Поетика містичного в творчості Федора Потушняка.....	15
Надутенко Маргарита Володимирівна, Надутенко Максим Вікторович, Старишко Юлія Володимирівна, Яблочков Микита Мирчович Ономастична школа Василя Лучика: напрямки, ареал, цифрові горизонти.....	21

РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Багацька Олена Вікторівна, Стеценко Маргарита Андріївна Терапевтичний потенціал англомовного роману «Опівнічна бібліотека» Мета Хейга: лінгвоконцептуальний аналіз.....	30
--	----

CONTENT

SECTION 1 LINGUISTICS

Zahnitko Anatolii, Lazarchuk Daryna The impact of the war on the dynamics of Ukrainian border terminology.....	5
Kovalenko Andrii, Zholob Alla Linguistic means of implementing health lifestyle promotion strategies in contemporary American media discourse.....	10
Larysa Kravets Poetics of the mystic in the work of Fedor Potushnyak.....	15
Nadutenko Margaryta, Nadutenko Maksym, Staryshko Yuliia, Yablochkov Mykyta Vasyl Luchik onomastic school: directions, areas, digital horizons.....	21

SECTION 2 LITERARY STUDY

Bahatska Olena, Stetsenko Marharyta The therapeutic potential of the British novel “The Midnight Library” by Matt Haig: linguoconceptual analysis.....	30
---	-----------

РОЗДІЛ 1 МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.8.1>

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДИНАМІКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРИКОРДОННОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Загнітко Анатолій Панасович,

доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України,

дійсний член Наукового товариства імені Шевченка,

професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ORCID ID: 0000-0001-7398-6091

Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/L-9204-2018>

Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57222543359>

Лазарчук Дарина Сергіївна,

здобувач ступеня «Доктор філософії», спеціальність 035.Філологія

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ORCID ID: 0009-0006-0874-337X

Статтю присвячено дослідженню трансформацій української прикордонної термінології під впливом значних геополітичних змін та подій: від анексії Криму та збройного конфлікту 2014 року на Донбасі до повномасштабного вторгнення РФ на територію України 2022 року. У статті проаналізовано процеси формування та адаптації термінології Державної прикордонної служби України, що відображають сучасні вимоги безпеки, захисту державного кордону та реагування на загрози національній безпеці.

Особливу увагу приділено аналізу появи нових термінів, викликаних потребами змін у правовій, соціальній та військовій сферах, які за останні роки набули нового значення або ж сформувалися внаслідок війни. Описано етапи створення нових термінів понять та їхнє впровадження в законодавчу й нормативну бази України.

У статті зазначено на зміні семантики та контексту функціонування нових термінів та понять Державної прикордонної служби, які з'являються у законодавчій базі під впливом війни, наприклад, таких, як «тимчасово окуповані території», «контрольний пункт в'їзду-виїзду», «контрольована територія» та ін., а також проаналізовано, як уже наявні терміни й поняття адаптуються до реалій війни та безпекових стратегій.

Простежено зв'язок між термінологічними змінами й змінами у стратегіях Державної прикордонної служби України, які зумовлені необхідністю швидкої адаптації до нових умов протидії агресії. Важливу роль відіграє функціонування точної та конкретної термінології в нормативно-правових актах та інструкціях, які регулюють діяльність Державної прикордонної служби України, що особливо актуально з огляду на військові виклики, які постали перед Україною.

Стаття ілюструє складні процеси взаємодії між державними структурами безпеки та мовно-термінологічною еволюцією, що дозволяє розуміти специфіку використання й необхідність уніфікації нових термінів.

Ключові слова: термін, поняття, термінологічна одиниця, війна, військовий термін, прикордонна термінологія.

Zahnitko Anatolii, Lazarchuk Daryna. The impact of the war on the dynamics of Ukrainian border terminology

The article is devoted to the study of transformations of Ukrainian border terminology under the influence of significant geopolitical changes and events: from the annexation of Crimea and the armed conflict in Donbas in 2014 to the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in 2022. The article analyzes the processes of formation and adaptation of the terminology of the State Border Guard Service of Ukraine, which reflects the modern requirements of security, protection of the state border and response to threats to national security.

Particular attention is paid to the analysis of the emergence of new terms caused by the needs of changes in the legal, social and military spheres, which have acquired new meaning in recent years or have been formed as a result of the war. The article describes the stages of creation of new terms of concepts and their implementation in the legislative and regulatory framework of Ukraine.

The article focuses on the change in the semantics and context of the functioning of new terms and concepts of the State Border Guard Service that appear in the legislative framework under the influence of the war, such as "temporarily occupied territories", "entry-exit control point", "controlled territory", etc., and analyzes how existing terms and concepts are adapted to the realities of war and security strategies.

The article traces the connection between terminological changes and changes in the strategies of the State Border Guard Service of Ukraine, which are due to the need for rapid adaptation to the new conditions of countering aggression. The authors emphasize the importance of precise and specific terminology in the legal acts and instructions governing the activities of the State Border Guard Service of Ukraine, which is especially relevant in view of the military challenges facing Ukraine.

The article illustrates the complex processes of interaction between state security structures and linguistic and terminological evolution, which allows us to understand the specifics of use and the need to unify new terms.

Key words: term, concept, terminological unit, war, military term, border terminology.

Вступ. Війна – один із чинників, що суттєво впливає на розвиток мови, зокрема й термінології. Прикордонна термінологія відображає геополітичні зміни в кордонах, правове врегулювання, безпеку та ін. До анексії Криму та початку збройного конфлікту на Донбасі прикордонна термінологія була відносно стабільною і статичною. Вона відображала функції охорони державного кордону, навантаження прикордонного контролю, проведення митних процедур і под. Із початком війни 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022 року законодавча база починає підлаштовуватися під сучасну ситуацію, з'являються нові терміни, змінюється семантика уже наявних, їх контекст уживання, а також у деяких випадках починається розмежування вживання того чи того терміна в мирний та воєнний часи.

Війна змінила не лише політичну й соціальну структуру країни, але й правові аспекти управління державним кордоном, що вплинуло на мову й поняттєвий апарат прикордонних служб. Нові терміни стали не лише частиною законодавства, а й реаліями повсякденної діяльності прикордонних органів, тому *актуальність* студіювання зумовлена глобальними змінами в системі безпеки, пов'язаними з агресією Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2014 році.

Питання дослідження термінології перебуває у полі зору українських лінгвістів, зокрема А. Загнітка [1], Л. Симоненко [2], А. Дьякова [3], І. Томіленко [4] та ін. Аналізу окремих аспектів прикордонної термінології присвячено праці Л. Цвяк [5], О. Янковець [6], О. Герасімової [7].

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити, як війна та пов'язані з нею загрози змінюють прикордонну термінологію; які нові терміни та поняття з'являються в результаті бойових дій, гібридної війни та кризових ситуацій.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження слугували закони та постанови України, які стосуються Державної прикордонної служби України (далі використовувано скорочення – ДПСУ). Для того, щоб відобразити динаміку розвитку прикордонної термінології, аналізуємо тексти різних років редакції. Отже, у статті проаналізовано Закон України «Про Державну прикордонну службу України» [8], [9], [10], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [11], [12], Закон України «Про прикордонний контроль» [13], [14], [15] та Постанову Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій» [16], [17].

Для дослідження були використані як загальнофілософські та загальнонаукові методи, так і власне лінгвістичні. *Герменевтичний* метод дослідження дав змогу інтерпретувати значення певного терміна в різних контекстах. *Діалектичний* метод був застосований для вивчення розвитку прикордонної термінології в динаміці та контексті змін законодавства. Для порівняння термінів у різних законах та їх редакціях, а також для дослідження змін у семантиці терміноодиниць був

застосований *порівняльний метод*. *Метод семантичного аналізу* в дослідженні показав динаміку значення термінів, зміну його змісту та особливості використання в різних контекстах.

Заявлена мета визначає необхідність вирішення таких **завдань**: 1) простежити особливості розширення сукупності термінів і понять державної прикордонної служби України в період із 2014 року до сьогодні зі встановленням особливостей активізації їх продукування в роки російсько-української війни; 2) скваліфікувати новітні терміни й поняття державної прикордонної служби України зі з'ясуванням їх функційної специфіки; 3) схарактеризувати основні зміни в значеневій структурі усталених термінів і понять державної прикордонної служби України із визначенням причин такої динаміки їх внутрішньої структури.

Результати дослідження. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» [8] – основний закон, що регулює діяльність Державної прикордонної служби в Україні. Проаналізуємо декілька редакцій: від 03 квітня 2003 [8], від 27 квітня 2014 [9], від 02 травня 2024 [10].

У кожному з текстів спостерігаємо функціонування поняття «охорона державного кордону», проте є певні відмінності в його значенні. До прикладу, стаття 2 «Основні функції Державної прикордонної служби України» та специфіка її викладу. У редакції закону від 03 квітня 2003 року «охорона державного кордону» має більш загальне значення, що вказує на охорону державного кордону з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії та забезпечення режиму державного кордону [8]. У цьому контексті охорона державного кордону України здійснювалась через «координацію діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів..., а також через координацію діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України» [8]. Після початку війни на Донбасі аналізоване поняття розширює своє значення та включає в себе «контроль пропуску на тимчасово окуповану територію і з неї» [9]. Уже в редакції 27 травня 2024 року термін «охорона державного кордону» набуває різного функційного навантаження залежно від часу: мирного чи воєнного, наприклад: «координація у мирний час діяльності утворених відповідно до законів України військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України» [10].

Термін «тимчасово окуповані території» до 2014 року загалом не функціонував в українському законодавстві, його наявність простежувало лише після анексії Криму та від початку збройного конфлікту на Донбасі. Порівняймо декілька статей Закону України «Про Державну прикордонну службу» різних редакцій. У законі від 03 квітня 2003 року терміна на позначення *тимчасово окупованої території* немає як такого, а його поява фіксована в редакції від 27 квітня 2014 року.

Тут вже бачимо, що терміноодинаця «тимчасово окуповані території» часто уживана з такими сполуками, як *пропуск через державний кордон України або перетинання державного кордону України. Наприклад, «здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів»* [9].

Отже, Закон України «Про Державну прикордонну службу України» з початком війни в Україні розширює функції Державної прикордонної служби, посилює охорону державного кордону України, а також вводить нові методи охорони державного кордону. Усі ці процеси цілком та повністю відображені у прикордонних термінах та поняттях.

Закон, який з'являється як реакція на війну в Україні, – Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [11]. Законодавчий акт передбачає особливі повноваження прикордонників для забезпечення контролю та захисту державного кордону України. Цей закон не містить нових специфічних прикордонних термінів, проте в ньому з'являються поняття, що відображають діяльність Державної прикордонної служби під час воєнного стану. Наприклад, поняття «прикордонні заходи» виражене в контексті: *«встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів»* [11]. Тут спостерігаємо позначення охорони кордону й посилення контролю за пересуванням осіб у певних зонах, у тому числі й прикордонних. Редакція від 27 липня 2024 року розширює семантику «прикордонних заходів», що передбачає також контроль за наявністю документів у чоловіків від 18 до 60 років у прикордонній смузі, контрольованому прикордонному районі та на пунктах пропуску через державний кордон України [12].

Закон України «Про прикордонний контроль» регулює правила й умови перетину державного кордону. Розгляньмо декілька редакцій, зокрема від 05 листопада 2009 року [13], 04 жовтня 2018 року [14] та від 23 березня 2023 року [8]. Термін «прикордонний контроль» означає контроль, здійснення якого покладається на Державну прикордонну службу України, до нього також входить комплекс дій та система заходів, які спрямовані на встановлення законних підстав перетинання державного кордону. Такі визначення терміна спостерігаємо в законі від 05 листопада 2009 року [15] та в редакції від 04 жовтня 2018 року [14].

Стаття 2 Закону «Про прикордонний контроль» передбачає основні організаційні засади здійснення прикордонного контролю: що таке прикордонний контроль, його мета, щодо чого він здійснюється та що включає в себе, відповідно – шляхи його забезпечення. До 2023 року термін «прикордонний контроль» функціонував як постійний та безперервний процес, проте в редакції від 23 березня 2023 року відбуваються зміни до статті 2. Термін «прикордонний контроль» набуває значення процесу, який може бути перерваний через: збройний напад чи захоплення пунктів пропуску через

державний кордон, вчинення чи спробу вчинення терористичних актів тощо [15].

Від 17 липня 2019 року набуває чинності Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій» [16]. У цьому документі бачимо появу терміна «лінія розмежування», що має таке трактування: «... умовна лінія на місцевості між тимчасово окупованими територіями та контрольованими територіями, яка проходить по передньому краю передових позицій об'єднаних сил» [16]. Отже, можемо зробити висновок, що цей термін з'явився під впливом збройного конфлікту на території України. У цьому ж документі наявне функціонування таких терміноодинаць, як «контрольний пункт в'їзду-виїзду» (КПВВ), «контрольована територія», «координаційна група», «гуманітарні майданчики», «гуманітарно-логістичний центр», «дорожні коридори», «координаційні центри» [16]. Усі ці терміни з'являються під впливом збройного конфлікту на Донбасі та активно функціують уже під час повномасштабного вторгнення від 2022 року. Так, термін «контрольний пункт в'їзду-виїзду» позначає комплекс будівель чи спеціальних споруд для контролю в'їзду та виїзду осіб, транспортних засобів, які рухаються тимчасово окупованими територіями [16], а термінологічна одинаця «гуманітарний майданчик» означає ділянку для забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування агресії РФ на територіях Донецької та Луганської областей, на яких здійснюється контроль гуманітарної допомоги [16]. Термін «дорожні коридори» позначає основні напрямки руху в межах контрольованої території від контрольних пунктів до лінії розмежування [16].

Остання редакція Постанови припадає на 15 грудня 2023 року, де в деяких випадках відбувається заміна назви терміна «контрольний пункт в'їзду-виїзду» на «режимні зони контрольних пунктів в'їзду та виїзду». Тому простежувано функціонування терміноодинаць «контрольний пункт в'їзду-виїзду» та «режимна зона контрольних пунктів в'їзду та виїзду», пор., наприклад: «Контрольні пункти в'їзду-виїзду не призначені для перетинання державного кордону»; «У разі виявлення уповноваженою службовою особою підрозділу охорони державного кордону в режимній зоні контрольного пункту в'їзду-виїзду дитини, яка не досягла 16-річного віку, без супроводу осіб ... уповноважені службові особи підрозділу охорони державного кордону надають такій особі дозвіл на виїзд з тимчасово окупованої території України» [17].

Висновки. Отже, війна – потужний каталізатор для прикордонної термінології. Вона сприяє виникненню нових термінів та понять, а також адаптуванню вже наявних терміноодинаць до реалій війни, соціальних та геополітичних змін. Законодавча база, пов'язана з діяльністю Державної прикордонної служби, значно трансформувалася від початку війни. Основні зміни в термінах та поняттях стосуються розширення функцій ДПСУ, що відображено в понятті «охорона державного

кордону». Зміна семантики терміна «прикордонні контроль» пов'язана з необхідністю мобілізації населення.

У зв'язку з анексією Криму та початком агресивної війни на Донбасі був введений термін «тимчасово окуповані території». Відповідно Державна прикордонна служба починає виконувати функції, пов'язані з роботою на межі з тимчасово окупованими територіями, зокрема моніторинг і контроль за переміщенням осіб та вантажів.

Війна також сприяє утворенню нових термінів, таких як: «контрольний пункт в'їзду-виїзду», «гуманітарні майданчики», «гуманітарно-логістичний центр», «дорожні коридори», «контрольована територія», «лінія розмежування», «координаційна група», «координаційний центр» та низка інших.

У мирний час прикордонна термінологія зазвичай пов'язана з такими категоріями як адміністративні кордони, митний контроль, дипломатичні угоди і под., а терміни й поняття мають більш загальне значення. Поява нових термінів та понять сприяє тому, що на передній план виходять актуалізовані відповідною ситуацією питання безпеки та територіальна цілісність.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні того, як війна впливає на мовну картину в прикордонній термінології. Це дасть змогу дослідити процеси впровадження нових термінів та їхню адаптацію у правовій та адміністративних сферах, з'ясувати співвідносність їх сталості й динаміки.

Література:

1. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 920, Х с.
2. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан і перспективи розвитку. Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. К. : КНЕУ, 2001. Вип. IV. С. 3–8.
3. Дьяков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти : монографія. Київ : Акад., 2000. 216 с.
4. Томіленко І. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
5. Цвяк Л. Сучасна прикордонна термінологія: особливості утворення та перекладу. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2013. № 11. С. 357–365.
6. Янковець О. Англійська прикордонна термінологія. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2018. № 1. С. 119–123.
7. Герасімова О. Особливості перекладу термінів (на прикладі прикордонного дискурсу). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. № 22. С. 180–182.
8. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
9. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV : станом на 27 квіт. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15/ed20140427#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
10. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV : станом на 2 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15/ed20240502#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
11. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20150512#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
12. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 27 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20240727#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
13. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 р. № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17/ed20091105#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
14. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 р. № 1710-VI : станом на 4 жовт. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17/ed20181004#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
15. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 р. № 1710-VI : станом на 23 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17/ed20230323#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
16. Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій : Постанова Каб. Міністрів від 28.12.2020 р. № 1368-2020-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1368-2020-п/ed20201228#Text> (дата звернення: 29.09.2024).
17. Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій : Постанова Каб. Міністрів від 28.12.2020 р. № 1368-2020-п : станом на 15 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1368-2020-п/ed20231215#n72> (дата звернення: 29.09.2024).
18. Лазарчук Д. Основні етапи становлення прикордонної термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. № 31. С. 25–29. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.4> (дата звернення: 02.10.2024).

References:

1. Zahnitko, A. (2020). Modern linguistic dictionary. Tvory.
2. Symonenko, L. (2001). Ukrainian scientific terminology: state and prospects of development. Ukrainian terminology and modernity: a collection of scientific works. KNEU, (IV), 3–8.
3. Dyakov, A., Kiyak, T., Kudelko, Z. (2000). Fundamentals of Terminology: Semantic and Sociolinguistic Aspects. Acad.
4. Tomilenko, I. (2015). Terminological vocabulary in the modern explanatory lexicography of the Ukrainian literary language. Foliant.

5. Tsviak, L. (2013). Modern border terminology: peculiarities of formation and translation. *Modern studies in foreign philology*, (11), 357–365.
6. Yankovets, O. (2018). English border terminology. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Translation Studies and Intercultural Communication*, (1), 119–123.
7. Gerasimova, O. (2016). Features of the translation of terms (on the example of border discourse). *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, (22), 180–182.
8. About the State Border Guard Service of Ukraine, Law of Ukraine № 661-IV (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
9. About the State Border Guard Service of Ukraine, Law of Ukraine № 661-IV (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15/ed20140427#Text>.
10. About the State Border Guard Service of Ukraine, Law of Ukraine № 661-IV (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15/ed20240502#Text>.
11. On the legal regime of martial law, Law of Ukraine № 389-VIII (2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20150512#Text>.
12. On the legal regime of martial law, Law of Ukraine № 389-VIII (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20240727#Text>.
13. On Border Control, Law of Ukraine № 1710-VI (2009). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17/ed20091105#Text>.
14. On Border Control, Law of Ukraine № 1710-VI (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17/ed20181004#Text>.
15. On Border Control, Law of Ukraine № 1710-VI (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17/ed20230323#Text>.
16. On approval of the Procedure for entry of persons and movement of goods to the temporarily occupied territories in Donetsk and Luhansk regions and exit of persons and movement of goods from such territories, Resolution of the Cabinet of Ministers. № 1368-2020-п (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1368-2020-п/ed20201228#Text>.
17. On approval of the Procedure for entry of persons and movement of goods to the temporarily occupied territories in Donetsk and Luhansk regions and exit of persons and movement of goods from such territories, Resolution of the Cabinet of Ministers. № 1368-2020-п (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1368-2020-п/ed20231215#n72>.
18. Lazarchuk, D. (2023). Main stages of formation of border terminology. *Transcarpathian Philological Studies*, (31), 25–29. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.4>

МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Коваленко Андрій Миколайович,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0001-6439-5089
Researcher ID: JYP-4268-2024

Жолоб Алла Ігорівна,

магістрант факультету іноземної та слов'янської філології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0003-2839-5139

У статті представлено результати комплексного лінгвопрагматичного дослідження комунікативних стратегій і тактик популяризації здорового способу життя в сучасному американському медійному дискурсі. Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою вивчення лінгвістичних механізмів формування здоров'язберігаючої поведінки в умовах глобальних викликів суспільному здоров'ю. На матеріалі провідних американських видань («Vista», «Healthy Living», «Eating Well») здійснено багаторівневий аналіз дискурсивних практик конструювання наративу про здоровий спосіб життя. Емпіричну базу дослідження сформовано з урахуванням репрезентативності обраних видань та їх впливу на формування суспільного дискурсу щодо здоров'язберігаючих практик.

У результаті дослідження виокремлено дві магістральні комунікативні стратегії: інформативності та аргументації. Стратегія інформативності, спрямована на формування когнітивної бази реципієнтів, реалізується через триаду тактик: описову (експлікація компонентів здорового способу життя), констатуючу (презентація верифікованих наукових даних) та фактографічну (статистична аргументація). Стратегія аргументації, що забезпечує раціонально-логічне обґрунтування здоров'язберігаючої поведінки, актуалізується через: тактику апеляції до авторитету (інкорпорація експертних оцінок), тактику діалогічності (симуляція інтерактивної комунікації) та тактику суб'єктивізації (персоналізована наративізація досвіду).

Встановлено, що максимальна ефективність дискурсивного впливу досягається через синергетичну взаємодію виявлених стратегій, що забезпечує комплексний вплив на когнітивному, афективному та конативному рівнях сприйняття інформації. Такий інтегративний підхід сприяє формуванню стійкої мотивації до імплементації здоров'язберігаючих практик у повсякденне життя цільової аудиторії.

Результати дослідження розширюють теоретичні засади медіалінгвістики та можуть бути використані для подальшого вивчення комунікативних механізмів впливу на суспільну свідомість через засоби масової інформації.

Ключові слова: засоби масової інформації (ЗМІ), медійний дискурс, здоровий спосіб життя, комунікативні стратегії та тактики, мовні засоби.

Kovalenko Andrii, Zholob Alla. Linguistic means of implementing health lifestyle promotion strategies in contemporary American media discourse

The article presents the results of a comprehensive linguo-pragmatic investigation into communicative strategies and tactics employed in promoting healthy lifestyle practices within contemporary American media discourse. The research's significance stems from the pressing need to examine linguistic mechanisms that shape health-preserving behaviors in the context of global public health challenges.

Drawing upon content from leading American publications ("Vista", "Healthy Living", "Eating Well"), this study conducts a multi-level analysis of discursive practices in constructing healthy lifestyle narratives. The empirical foundation comprises these publications due to their representativeness and substantial influence on shaping public discourse regarding health-preserving practices.

The investigation identifies two principal communicative strategies: informative and argumentative. The informative strategy, aimed at developing recipients' cognitive foundation, operates through a triad of tactics: descriptive (explication of healthy lifestyle components), declarative (presentation of verified scientific data), and factographic (statistical argumentation). The argumentative strategy, which provides rational-logical substantiation for health-preserving behavior, manifests through: authority appeal tactics (incorporation of expert assessments), dialogical tactics (simulation of interactive communication), and subjectivization tactics (personalized experience narrativization).

The research establishes that maximum discursive impact effectiveness is achieved through the synergistic interaction of identified strategies, ensuring comprehensive influence at cognitive, affective, and conative levels of information perception. This integrative approach facilitates the formation of sustainable motivation for implementing health-preserving practices in the target audience's daily life.

The research findings expand the theoretical foundations of media linguistics and can be utilized for further investigation of communicative mechanisms influencing public consciousness through mass media.

Key words: mass media, media discourse, healthy lifestyle, communicative strategies and tactics, linguistic means.

Вступ. У сучасному інформаційному суспільстві засоби масової інформації постають не лише як канали передачі даних, а як потужні інструменти формування суспільної думки та колективної свідомості. Медіа-простір став основним джерелом конструювання соціальної реальності, через який індивіди формують свої уявлення про навколишній світ, суспільно-політичні процеси та культурні феномени.

Всебічний аналіз медійного дискурсу як складного соціолінгвістичного явища представлений у фундаментальних працях провідних дослідників критичного дискурс-аналізу (Т.А. ван Дейк [1], Н. Ферклаф [2], Р. Водак [3],) та медіалінгвістики (П. Чилтон [4], Р. Фаулер [5], Д. Шиффрін [6]). Їхні теоретичні напрацювання заклали методологічне підґрунтя для подальших досліджень особливостей функціонування мови в медійному просторі.

Дослідження лінгвістичних механізмів конструювання дискурсу про здоровий спосіб життя у ЗМІ дозволяє виявити основні стратегії і тактики мовленнєвого впливу на аудиторію, простежити динаміку змін у суспільному сприйнятті цієї проблематики та окреслити тенденції подальшого розвитку дискурсу про здоровий спосіб життя в медійному просторі. Саме тому дослідження дискурсивних практик у контексті популяризації здорового способу життя є одним із пріоритетних напрямків сучасної лінгвістичної науки, що потребує комплексного міждисциплінарного підходу та застосування новітніх методів аналізу.

У межах цього дослідження особлива увага приділяється вивченню лінгвопрагматичних особливостей медійних текстів про здоровий спосіб життя, аналізу їхньої комунікативної спрямованості та впливу на формування відповідних поведінкових моделей у суспільстві. Такий підхід дозволяє розкрити механізми трансформації суспільної свідомості через призму медійного дискурсу та визначити роль мовних засобів у цьому процесі.

Актуальність дослідження. В умовах сучасних глобальних викликів, пов'язаних зі здоров'ям населення, особливої значущості набуває вивчення комунікативних механізмів формування здоров'язберігаючої поведінки через засоби масової інформації. Актуальність представленого дослідження зумовлена декількома чинниками. По-перше, зростаючою роллю превентивної медицини та усвідомленням суспільством пріоритетності профілактичних заходів над лікувальними. По-друге, трансформацією соціальних парадигм щодо здорового способу життя, що виявляється у підвищеному інтересі до раціонального харчування, фізичної активності та ментального здоров'я. По-третє, недостатньою вивченістю лінгвістичних аспектів медійного впливу на формування здорового способу життя у соціумі.

Об'єктом дослідження є комунікативні стратегії популяризації здорового способу життя в американському медійному дискурсі як цілісна система впливу на масову свідомість. Предметом наукового аналізу є мовні засоби реалізації зазначених стратегій, їхня

прагматична спрямованість та функціональне навантаження в контексті формування здорового способу життя.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі лінгвопрагматичних особливостей реалізації стратегій популяризації здорового способу життя в американському медійному просторі та встановленні їхньої ефективності у формуванні відповідних поведінкових моделей аудиторії.

Матеріали та методи. Емпіричною базою дослідження слугують матеріали провідних американських видань у сфері здорового способу життя: "Vista", "Healthy Living", "Eating Well". Вибір саме цих видань зумовлений їхньою репрезентативністю у висвітленні питань здоров'я та значним впливом на формування суспільної думки щодо здорового способу життя.

Методологічний інструментарій дослідження базується на комплексному застосуванні таких методів: *контекстуально-інтерпретативний метод*, що дозволяє виявити імпліцитні смисли та прагматичні настанови медійних повідомлень; *дискурс-аналіз*, спрямований на розкриття механізмів впливу мовних засобів на формування соціальних установок; *описовий метод*, що забезпечує систематизацію та класифікацію виявлених лінгвістичних феноменів.

Результати. У сучасній лінгвістичній парадигмі медійний дискурс постає як специфічний тип інституційної комунікації, що характеризується особливою мовленнєво-мисленнєвою організацією та функціонує виключно в межах медіапростору. У роботі медійний дискурс визначаємо як «поле масової комунікації, що охоплює всі мовні практики та комунікативні ситуації з використанням різних засобів (медіа) передачі інформації» [7, с. 38], а також формулює його дистинктивні особливості: медіа- залежність від каналу інформації, реалістичність, мультимодальність, інтердискурсивність, спрямування на широку масову аудиторію, дистантність мовленнєвого акту, динамічність, спектакулярність, інтенсивну експресивність [7, с. 45–50].

Вплив медійного дискурсу на аудиторію здійснюється за допомогою відповідних комунікативних стратегій та тактик. Комунікативні стратегії визначають вектор комунікації від її задуму до результату та слугують метою спілкування, а тактики забезпечують гнучкість комунікації [8, с. 156]. Важливо зазначити, що комунікативна мета може варіюватися залежно від дискурсивного контексту. Наприклад, у дискурсі промоції здорового способу життя домінує едукативна інтенція, спрямована на формування інтерактивного освітнього процесу та актуалізацію значущості здоров'язберігальних практик.

На основі детального аналізу емпіричного матеріалу було виокремлено дві домінантні комунікативні стратегії популяризації здорового способу життя, кожна з яких характеризується специфічним набором тактик та мовних засобів їх реалізації.

У контексті сучасної медіакомунікації *стратегія інформативності* виконує ключову функцію трансляції релевантних відомостей про гастрономічні про-

дукти та їхні характеристики. Ця стратегія спрямована на формування у реципієнта комплексного уявлення про кулінарний продукт через систему дескриптивних маркерів.

Особливої уваги заслуговує *тактика опису* як один із провідних інструментів реалізації інформативної стратегії. Розглянемо її лінгвістичну репрезентацію на прикладі рекламного тексту: “*A delicious snack or side dish*”, “*Crispy and crunchy, these flavorful fries, rings and tots are a tasty way to add more veggies to your lifestyle*” (Eating Well, January/February, 2021).

У наведеному прикладі можна виокремити такі мовні засоби:

1. Сенсорно-дескриптивні прикметники (смакові характеристики: *delicious, tasty, flavorful*; текстурні ознаки: *crispy, crunchy*). Їх використання створює синестетичний ефект, активуючи одночасно смакові та тактильні рецептори реципієнта.

2. Синтаксичні особливості: паралельні конструкції (*snack or side dish*); препозитивні означення, виражені парними прикметниками (*crispy and crunchy*); апозитивні конструкції для деталізації варіантів страви (*fries, rings and tots*).

3. Лексико-семантичні засоби: гастрономічні терміни (*snack, side dish, fries, rings, tots*); лексеми з позитивною конотацією (*delicious, tasty*); лексика на позначення здорового харчування (*veggies, lifestyle*).

4. Прагматичні маркери: імпліцитна вказівка на корисність продукту; акцент на різноманітності форм подачі; підкреслення легкості інтеграції продукту в повсякденний раціон.

Особливістю використання тактики опису в аналізованому тексті є гармонійне поєднання гедоністичного та утилітарного аспектів, що досягається через інтеграцію відповідних лексичних маркерів. Така дуальність підсилює прагматичний потенціал повідомлення, апелюючи одночасно до раціональної та емоційної сфер сприйняття адресата.

Тактика констатації реалізується через комплекс мовних засобів та стилістичних прийомів. Проаналізуємо її втілення на матеріалі текстів медичної та косметологічної сфери:

“Our services include:

- Comfortable & Comprehensive hightech digital Dental Care
- Laser impressions with iTero digital (no more GOOP!)
- Orthodontics & Invisalign
- Certified Specialists Onsite:
 - Pediatric Dentist (for very young children)
 - Periodontist (treats gum problems)
 - Oral Surgeon (wisdom teeth)
 - *Dentistry While Asleep*” (Healthy Living, January/February, 2017).

У рекламному тексті стоматологічної клініки тактика констатації реалізується через синтаксичний прийом енумерації послуг. Структурована презентація інформації досягається за допомогою використання маркованого списку, чіткого розмежування спеціалізацій фахівців і паралельних синтаксичних конструкцій.

Особливістю цього тексту є поєднання термінологічної лексики (*Orthodontics, Periodontist*) з елементами розмовного стилю (*no more GOOP!*), що створює ефект доступності складної медичної інформації.

У рекламі косметичних засобів (Vista, January/February, 2018) тактика констатації реалізується через такі мовні засоби: антитезу – протиставлення натуральності продукту (*free from toxins*) шкідливим компонентам традиційної косметики; термінологічну насиченість – використання наукових термінів (*xenoestrogens, endocrine disruptors*) як засіб аргументації; аксіологічні епітети (*nourishing, vegan friendly*).

Важливим стилістичним засобом реалізації тактики констатації є повтор, який виконує такі функції: інформативно-закріплювальну (утримання ключової інформації в пам’яті адресата); акцентувальну (виділення значущих характеристик продукту); персуазивну (посилення переконливості аргументації).

Енумерація як композиційно-стилістичний прийом виконує структуротвірну та аргументативну функції, що демонструється в рекламі харчових продуктів через перелік різновидів товару (*fries, rings, tots*) з подальшою аргументацією їх корисності.

Тактика фактографії реалізується через специфічний набір мовностилістичних засобів. Розглянемо її втілення на матеріалі рекламних текстів харчової промисловості:

“*NEW Green Giant Veggie Fries are made with real vegetables*”, “*This new year, it’s more fun than ever to eat your veggies with NEW Green Giant Veggie Fries, Veggie Rings and family-favorite Veggie Tots!*” (Eating Well, January/February, 2021).

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчує, що тактика фактографії реалізується таким спектром мовних засобів:

1) лексико-семантичні маркери – прикметник *NEW* як індикатор інноваційності продукту; лексема *real* у словосполученні *real vegetables* як маркер автентичності; термінологічні одиниці у складі енумеративного ряду (*parabens, sulfates, phthalates*) (Vista, January/February, 2018);

2) синтаксичні конструкції – паралельні конструкції при переліку товарних найменувань (*Veggie Fries, Veggie Rings and... Veggie Tots*); предикативні конструкції з дієсловом *made with* для експлікації складу продукту;

3) стилістичні засоби – енумерація як домінуючий прийом, що забезпечує інформаційну точність, наукову достовірність та структурованість подання фактичного матеріалу.

Прагматичний потенціал тактики фактографії реалізується через акцентуацію натуральності складників, експлікацію інноваційності продукту, а також створення контрасту між безпечними та шкідливими компонентами.

Такий комплексний підхід до представлення фактичного матеріалу сприяє формуванню довіри реципієнта та підвищує персуазивний потенціал рекламного повідомлення через його інформаційну насиченість та аргументованість.

У контексті дослідження комунікативних стратегій медійного дискурсу особливої уваги заслуговує **стратегія аргументації**, що реалізується через комплекс тактик: *діалогічності*, *апеляції до авторитету* та *суб'єктивності*. Проаналізуємо їх мовну репрезентацію та прагматичний потенціал.

Аналіз ілюстративного матеріалу дозволяє стверджувати, що стратегія аргументації в досліджуваних текстах базується на таких засобах: брендинговий компонент (символічна номінація *Green Giant* як імпліцитний маркер екологічності; конотативне значення лексеми *green* актуалізує сему натуральності); наукова аргументація (використання спеціальної термінології (*xenoestrogens*, *endocrine disruptors*); створення ефекту науковості через термінологічну насиченість тексту.

Розглянемо, за допомогою яких мовних засобів реалізується *тактика діалогічності* в аналізованих текстах. Перш за все, виокремлюємо інтерогативні конструкції, а саме: риторичне запитання (*Does your resolution include rethinking your plate?*); пряме запитання (*WHAT ARE XENOESTROGENS?*) (Vista, January/February, 2018). Відповідно інтерогативні конструкції виконують контактовстановлювальну, спонукальну та рефлексивну функції. Окремо відзначимо прагматичні функції запитань, сутність яких полягає в активізації уваги реципієнта, стимулюванні когнітивної діяльності та створенні ефекту інтерактивності.

Метафоричні конструкції також відіграють значну роль в реалізації *тактики діалогічності*, а саме: персоніфікація (*Let us be part of your family*), метафоричне переосмислення (*we'll make you smile*) (Healthy Living, January/February, 2017).

Тактика діалогічності, втілена через інтерогативні конструкції та метафоричні звороти, створює ілюзію безпосередньої комунікації, що підвищує персуазивний потенціал рекламного тексту та сприяє формуванню довірчих відносин між брендом та споживачем.

Тактика апеляції до авторитету реалізується через систему лінгвістичних маркерів професійної компетентності та технологічної інноваційності.

Розглянемо репрезентативний приклад з рекламного тексту стоматологічної клініки: "*Certified Specialists Onsite*", "*Comfortable & Comprehensive hightech digital Dental Care*" (Healthy Living, 2017). У наведеному фрагменті можна виокремити такі лінгвостилістичні засоби реалізації тактики апеляції до авторитету:

1) лексико-семантичні маркери професійної кваліфікації (термінологічна одиниця *Certified Specialists*, що експлікує наявність офіційного підтвердження компетентності; локативний маркер *Onsite*, який підкреслює безпосередню присутність фахівців);

2) технологічні дескриптори (комполітне означення *hightech digital*, що актуалізує концепт технологічної досконалості; інтеграція понять технологічності та медичного догляду *digital Dental Care*);

3) аксіологічні компоненти (меліоративні прикметники *comfortable*, *comprehensive*, що формують пози-

тивну конотацію; синтаксичний паралелізм і ампліфікація якісних характеристик);

4) структурно-композиційні особливості (використання великих літер у ключових лексемах для візуального акцентування).

Варто відзначити, що тактика апеляції до авторитету в аналізованому тексті реалізується через бінарну опозицію «професіоналізм-інноваційність». Перший компонент експлікується через акцентуацію професійної сертифікації спеціалістів, другий – через підкреслення технологічної оснащеності закладу.

Синергія лексичних одиниць, що позначають професійну компетентність, з маркерами технологічної модернізації створює комплексний образ надійного медичного закладу, який відповідає сучасним стандартам надання стоматологічних послуг. Такий підхід дозволяє ефективно реалізовувати прагматичну настанову рекламного повідомлення – формування довіри потенційних клієнтів через демонстрацію високого рівня професіоналізму та технологічного забезпечення.

Тактика суб'єктивності реалізується за допомогою таких мовних засобів:

а) аксіологічні маркери: оцінні епітети (*delicious*, *tasty*); емотивно забарвлені словосполучення (*vegan friendly*); гіперболізовані конструкції (*it's more fun than ever to eat your veggies*);

б) семантичні засоби експресивності: метафоричний вираз *nourishing your skin and body from head to toe*; емоційно-оцінне твердження *We care about our family and your time*;

в) лінгвокогнітивні механізми: концептуалізація поняття *family* як носія позитивних конотацій; створення асоціативного зв'язку між продуктом та емоційним комфортом.

Синергетичний ефект застосування обох тактик досягається через поєднання раціональних та емоційних аргументів, створення багаторівневого впливу на реципієнта, а також формування комплексного образу надійності та професіоналізму.

Прагматичний потенціал досліджуваних тактик реалізується через формування довіри до бренду, створення емоційного зв'язку зі споживачем, підкреслення професійної компетентності, а також актуалізацію ціннісних орієнтирів цільової аудиторії.

Висновки. У результаті комплексного лінгвопрагматичного аналізу емпіричного матеріалу виявлено дві магістральні комунікативні стратегії – інформативності та аргументації, що формують базис дискурсивних практик популяризації здорового способу життя в американських медіа.

Доведено, що ефективність впливу медійного дискурсу досягається через синергетичну взаємодію виявлених стратегій і тактик, що забезпечує формування когнітивної бази знань про здоровий спосіб життя, емоційну залученість реципієнтів, а також мотивацію до практичної імплементації здоров'язберігаючої поведінки.

Виявлено, що лінгвістичний інструментарій реалізації комунікативних стратегій включає лексико-се-

мантичні засоби (термінологія, професіоналізми, емоційно-оцінна лексика), синтаксичні конструкції (імперативи, питальні речення, складні синтаксичні структури), стилістичні прийоми (метафори, порівняння, епітети).

Отримані результати поглиблюють розуміння лінгвістичних механізмів формування здоров'язберігаючої поведінки через медійний дискурс та створюють теоретичне підґрунтя для подальших досліджень у галузі медіалінгвістики та прагмалінгвістики.

Література:

1. Dijk T. A. van. *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge University Press, 2008. 267 p.
2. Fairclough N. *Critical Discourse Analysis*. 2-nd edition. L.: Longman, 2010. 591 p.
3. Wodak R. *Pragmatics and Critical Discourse Analysis: A Cross-Disciplinary Inquiry*. *Pragmatics & Cognition*. 2007. 15(1). P. 203–225.
4. Chilton P. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. L., N.Y.: Routledge, 2004. 241 p.
5. Fowler R. On Critical Linguistics. *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis* / ed. by Carmen Rosa Caldas-Coulthard and Malcolm Coulthard / L.: Routledge, 1996. P. 3–14.
6. Schiffrin D. *Approaches to discourse*. Cambridge, MA & Oxford: Blackwell, 1994. 470 p.
7. Мірошніченко І.Г. Стильний текст в українському масмедійному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпро, 2020. 275 с.
8. Яшенкова О. *Основи теорії мовної комунікації*. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 309 с.

References:

1. Dijk, T. A. van. (2008). *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge University Press. [In English]
2. Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis*. 2-nd edition. L.: Longman. [In English]
3. Wodak, R. (2007). *Pragmatics and Critical Discourse Analysis: A Cross-Disciplinary Inquiry*. *Pragmatics & Cognition*, 15(1), 203–225. [In English]
4. Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. L., N.Y. Routledge. [In English]
5. Fowler, R. (1996). On Critical Linguistics. Carmen Rosa Caldas-Coulthard and Malcolm Coulthard (eds), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. L.: Routledge. 3–14. [In English]
6. Schiffrin, D. (1994). *Approaches to discourse*. Cambridge, MA & Oxford: Blackwell. [In English]
7. Miroshnychenko, I.H. (2020). *Styslyi tekst v ukrainskomu masmediinomu dyskursi* [Compressed Text in Ukrainian Mass Media Discourse]: Thesis ... candidate philol. sciences: 10.02.01. Dnipro. 2020. [In Ukrainian]
8. Yashenkova, O. (2010). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii*. [Basics of the theory of language communication] Vydavnychi tsentr "Akademiia". [In Ukrainian]

ПОЕТИКА МІСТИЧНОГО В ТВОРЧОСТІ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

Кравець Лариса Вікторівна,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри філології

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

ORCID ID: 0000-0002-5486-0642

Scopus Author ID: SC 57224002876

Researcher ID: AAW-4314-2021

У статті охарактеризовано феномен містичного та проаналізовано його вияв у поезії українського поета Ф. Потушняка. Мета статті полягала у визначенні специфіки вираження містичного у поетичних творах українського письменника. Акцентовано, що параметри вираження містичного в художніх творах за час тривалої історії не були сталими й залежали від соціокультурних чинників – епохи, стилю, напрямку, а також особистості митця. У літературі нової доби найбільш сприятливими для вираження містичного виявилися романтизм і модернізм (зокрема, символізм), а згодом постмодернізм, які відкрили інші можливості для реалізації творчого потенціалу автора, ніж було доти, та спрямували на розширення інструментарію. Сучасні філософські концепції демонструють неоднотайність у визначенні цього феномена, але водночас пропонують і розширене його розуміння. В українській науці накопичено значний досвід з вивчення містичного в художній літературі. З'ясовано, що поезія Ф. Потушняка виразно модерна, проіннята західноєвропейськими філософськими ідеями, позначена впливом символізму, імажинізму, сюрреалізму, неоромантизму. У ній часто ірреальне витісняє реальне, а містика поєднується з філософією. Містичне є однією із характерних ознак поетичної творчості Ф. Потушняка. У вираженні містичного переважають образи природи. Вираження містичного в поезії автора часто переплітається із вираженням піднесеного. За допомогою містичних образів автор передає широку гаму думок і переживань ліричного героя, глибину сприймання і відчуття реального світу. Через містичне митець також демонструє нерозривний зв'язок людини й природи та можливість розширення меж сприйняття світу, наближає до сприйняття ідеї про нескінченність. Для вираження містичного автор вживає численні символи, метафори, аллюзії, порушений порядок слів, специфічне інтонуювання, ритм, творить асоціативно ускладнені образи, згущує образність. Загалом поезія Ф. Потушняка демонструє розширення виражальних можливостей мови, вона людиноцентрична і життєлюбна.

Ключові слова: Федір Потушняк, поет, поезія, містичне, метафора, епітет, символ.

Larysa Kravets. Poetics of the mystic in the work of Fedor Potushnyak

The article characterizes the mystical phenomenon and analyzes its manifestation in the poetry of the Ukrainian poet F. Potushnyak. The purpose of the article was to determine the specifics of the expression of the mystical in the poetic works of the Ukrainian writer. It is emphasized that the parameters of mystical expression in artistic works during the long history were not constant and depended on socio-cultural factors – era, style, direction, as well as the personality of the artist. In the literature of the new age, romanticism and modernism (in particular, symbolism), and later postmodernism, were the most favorable for the expression of the mystical, which opened up other possibilities for the realization of the author's creative potential than before and led to the expansion of the toolkit. Modern philosophical concepts show inconsistency in the definition of this phenomenon, but at the same time offer an expanded understanding of it. Ukrainian science has accumulated considerable experience in the study of the mystical in fiction. It has been found that F. Potushnyak's poetry is distinctly modern, imbued with Western European philosophical ideas, marked by the influence of symbolism, imagism, surrealism, and neo-romanticism. In it, the unreal often displaces the real, and mysticism is combined with philosophy. The mystical is one of the characteristic features of F. Potushnyak's poetic work. Images of nature prevail in the expression of the mystical. The expression of the mystical in the author's poetry is often intertwined with the expression of the sublime. With the help of mystical images, the author conveys a wide range of thoughts and experiences of the lyrical hero, the depth of perception and feeling of the real world. Through the mystical, the artist also demonstrates the inextricable connection between man and nature and the possibility of expanding the limits of world perception, adjusts to the perception of the idea of infinity. To express the mystical, the author uses numerous symbols, metaphors, allusions, broken word order, specific intonation, rhythm, creates associatively complicated images, thickens imagery. This activates the reader's imagination, leads to slow intellectual and creative reading. In general, the poetry of F. Potushnyak demonstrates the expansion of the expressive possibilities of language, it is human-centric and life-loving.

Key words: Fedir Potushnyak, poet, poetry, mystical, metaphor, epithet, symbol.

Вступ. Феномен містичного, експонуючи людське прагнення богопізнання, осягнення космософії й усвідомлення сенсу існування, віддавна присутній у художній літературі. Асоціюючись у широкому розумінні із трансцендентним, окультним, таємничим, надприродним, потойбічним, містичне завжди потребувало особливого художньо-образного вираження, спеціальних засобів і прийомів. Параметри його вияву в художніх

творах за час тривалої історії не були сталими й залежали від соціокультурних чинників – епохи, стилю, напрямку, а також особистості митця. У літературі нової доби найбільш сприятливими для вираження містичного виявилися романтизм і модернізм (зокрема, символізм), а згодом постмодернізм, які відкрили інші можливості для реалізації творчого потенціалу автора, ніж було доти, та спрямували на розширення інструмен-

тарію. Проте твори містичного характеру з'являлися і на попередніх етапах розвитку літератури, наприклад в епоху бароко, що засвідчує творчість Г. Сковороди.

Як явище духовного життя людини містичне завжди привертало увагу не тільки митців, а й філософів, учених. Теоретичне висвітлення ця проблема здобула, зокрема, у працях Г. Сковороди, П. Юркевича. Д. Чижевський убачав специфіку містичного в практичному аспекті і пояснював як «цю або ту форму виходу людини поза межі її власного ества та зближення її – в цій або тій формі – до божественного буття: споглядання Бога, злиття з Богом, з'єднання з Богом...» [1, с. 209]. Сучасні філософські концепції демонструють неоднотайність у визначенні цього феномена, але водночас пропонують і розширене його розуміння, зокрема трактуючи як спосіб пізнання та любові, заснований на усвідомленні присутності Бога у внутрішніх діях людини [11]. В Енциклопедії сучасної України містика схарактеризована як «особлива частина людського досвіду, сутність якої зумовлена зіткненням із потойбічною дійсністю і виражається у різних формах єднання з абсолютним, Богом, духами тощо» [2].

З погляду літературознавства проблему містичного в українській філології вивчали Д. Чижевський, І. Франко, Ю. Бойко-Блохин, І. Качуровський та ін. Серед сучасних дослідників – Б. Шалагінов, Н. Висоцька, О. Вещикова, Т. Гребенюк, А. Гурдуз, О. Червінська та ін. Зокрема Б. Шалагінов розглядає містичне у зв'язку з філософією І. Канта й німецьким романтизмом, пояснюючи його як «відчуття певної таємниці, яке, не збагачуючи нас новими знаннями про предмет («річ»), задовольняє й підносить душу своїм об'ємом, в якому водночас немає конкретного змісту. Це «чисте» переживання («інтелектуальне споглядання»). Але й не «безцільне» зовсім, бо воно настраює душу на сприйняття ідеї про безконечність» [3, с. 125]. Дослідник вважає, що сама природа містичного зумовлює художній синкретизм мистецтв [3, с. 125]. Традиційно у фокусі літературознавчих досліджень здебільшого перебувають філософські й естетичні засади містичного в літературі. Водночас особливості вербалізації цього феномена в художніх текстах не менш важливі й потребують детального розгляду. Лінгвістичне вивчення засобів вираження містичного перебуває на початкових етапах.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження послужили поетичні твори закарпатського письменника Ф. Потушняка, в яких наявні численні приклади вираження містичного. Творча спадщина митця, до якої входять поетичні й прозові твори, уже була об'єктом літературознавчих досліджень. Найґрунтовніший аналіз творчого доробку автора подано в монографії Л. Голомб «Поетична творчість Федора Потушняка» (2001), де проаналізовано видані за життя митця й невидані збірки поезії. Дослідниці належить також стаття «У таємничому дивосвіті слова. Лірика Федора Потушняка» (2000), подана як передмова до збірки вибраного Ф. Потушняка «Хвилини вічності: лірика». Твори митця різнопланово вивчали Ю. Балега, Е. Балла, В. Барчан, Н. Вигодованець, О. Ігнатів, М. Козак, О. Кордо-

нець, Т. Лях, В. Поп, Н. Ребрик, Г. Сабадош, І. Сенько, О. Тиховська, Д. Федака, М. Яремкович. Серед мовознавчих досліджень статті Т. Вільчинської, В. Папіш, О. Чижмар, Г. Снєозик, В. Барчан.

Пропоноване дослідження поетики містичного у творах Ф. Потушняка виконане на засадах лінгвософії – методології, представленої у колективній монографії «Лінгвософія українських текстів ХХІ століття» (2023). Лінгвософська методологія – це інтегративно-стилістичне дослідження текстів різних стилів, у тому числі і художніх. Лінгвософія передбачає «пізнання буття через семантику і прагматику одиниць мовного рівня, які виявляємо за концептуально-знаковим наповненням художніх текстів. Відповідно *Слово*, занурене в контекст доби, конкретної інформації та ситуації, розкриває свою семасіологічну потугу, усю свою внутрішню від моменту зародження в логосі *лінгвокультурну пам'ять* про час уживання, про дискурс, у якому з'єднані *мовець – ситуація – інтенція – емоція – оцінка – суспільні та особистісні уподобання* тощо. Наділене функцією інструмента пізнання воно саме стає об'єктом пізнання» [4, с. 316]. Текст художнього твору, за словами С. Єрмоленко, «багатовимірний, а прочитання його з погляду лінгвософії як методології інтегративної стилістики та історії української літературної мови дає змогу виявити зображально-виражальні потужності українського Слова – скарбниці пам'яті народу, невинної ріки пізнання, розширення раціональних і емоційно-психологічних рефлексій людини на події реального часу» [5, с. 44]. Дослідження поетичних текстів Ф. Потушняка на засадах лінгвософії дає змогу повніше інтерпретувати зміст творів автора.

У ході дослідження також застосовували методи текстової ідентифікації словесних образів (для фіксації словообразів містичного характеру в поетичних текстах); поняттєво-лінгвальний метод – для диференціації у складі зафіксованих лексем стилістично нейтральних і стилістично забарвлених (образних) одиниць; лексико-семантичний аналіз – для простеження семантико-стилістичних змін у структурі слова; описовий – для інтерпретації та узагальнення зібраного фактичного матеріалу

Результати. У межах дослідження містичне трактуємо як виражене за допомогою мовних засобів «нечуттєве або екстравертне об'єднувальне переживання суб'єктом об'єкта, яке дає можливість ознайомитися з реальністю чи станом речей, які недоступні чуттєвому сприйманню» [12].

Мовні засоби вираження містичного в поетичному тексті детально розглядав Д. Чижевський на матеріалі творчості Г. Сковороди, якого вважав поетом-містиком. Учений підкреслював, що творчості митця притаманні *універсалізм* й *антитетика*, увиразнені ритмікою й «гармонією звуків» (римами, асонансами й алітераціями). Універсалізм дослідник пов'язував із стремлінням Г. Сковороди «через перераховування, різноманітність прикладів та порівнянь, викликати враження, що його аргументація має справу, так би мовити, з усім космосом. Не лише Св. Письмо, а й твори Сковороди (що

є коментарем та інтерпретацією Св. Письма) є «мікрокосмос» або «символічний світ», що вичерпує не лише всю дійсність, а й усю можливість!...» [1, с. 218]. Антиетика, за Д. Чижевським, – «постійний рух думки між двома (то такими, то іншими) протилежними (або іноді – спорідненими) поняттями є характеристична форма містичного думання не лише часів барока, а й старовини» [1, с. 223]. Д. Чижевський вказує на традиційність засобів вираження містичного у поезії Г. Сковороди. Водночас містичне у літературі – це не «позаісторична постійна даність», а «змінна величина, параметри котрої визначаються загальним *Zeitgeist* – настроєм і духом епохи» [6, с. 3].

З розвитком літератури змінюються й мовні засоби вираження містичного. Так, Т. Гундорова зазначає, що символізм характеризує нова мова, яка є ключовим елементом цього стилю [7, с. 182]. Слово набуває особливої функції, перетворюючись на своєрідний фетиш, що часто має містичний зміст. До характерних ознак символізму Т. Гундорова, покликаючись на С. Єфремова, відносить «розмивання» семантичної основи слова, а також зростання ролі ритмічних, інтонаційних, живописних, музико-силабічних структур образотворення в сугестивному дискурсі символізму» [7, с. 83]. Це вже інше використання мовних й інтонаційних засобів, ніж у бароковий чи романтичний період.

Важливу роль у вираженні містичного відіграє сугестія. Г. Лавкрафт, який писав у жанрах містики і жаху, зазначав, що вона допомагає підтримувати в читача відповідний настрій: «Саме атмосфера, а не дія є необхідністю літератури про надприродне. Справді, все, чим тільки може бути чудесна історія, – це яскрава картина певного типу людського настрою. <...> Найпершу увагу слід приділяти витонченому навіюванню – невідчутним натякам і штрихам вибраних асоціативних деталей, котрі виражають відтінки настроїв і поступово будують розпливчасту ілюзію дивної реальності нереального» [13]. Згадані письменником засоби і прийоми актуальні не тільки для прози, але й поезії.

Ознаки містичного, подібні до описаних вище, наявні й у поетичних текстах Ф. Потушняка. Найбільшою мірою це стосується збірок «Можливості» та «На білих скалах». Для вираження стану «розширеної свідомості», коли «я» виходить за свої межі й «розпростороється в неохопному, проте не розчиняється повністю, розширюється до неохопного» [3, с. 117], автор вживає метафори, символи, аллюзії, порушений порядок слів, специфічне інтонування, ритм та ін. Митець прагне «відтворити такі стани душі, які не цілком піддаються «поезії привичній, тому що вона не має на це засобів» [9, с. 47].

Поетичний стиль Ф. Потушняка формувався під впливом мистецьких віянь початку ХХ ст., а також праць З. Фрейда, А. Бергсона, маніфесту А. Бретона та ін. Поезія митця пройнята західноєвропейськими філософськими ідеями, позначена впливом символізму, імажинізму, сюрреалізму, неоромантизму, водночас вона закорінена в культурі рідного краю. Ф. Потушняк шукав такі способи письма, такі художні засоби та при-

йоми, які б найповніше передавали всі порухи душі митця, всю глибину сприймання і переживання реального світу. У поетичних творах автора почасти ірреальне витісняє реальне, а містика поєднується з філософією. Проте це не втеча від дійсності, а її оригінальне поетичне вираження. Доробок поета, а саме збірку «На білих скалах», на думку Л. Голомб, «за рівнем майстерності, емоційної сугестивності, за глибиною проникнення в світ людської душі можна сміливо ставити в один ряд із творчими здобутками Богдана-Ігоря Антоновича й Павла Тичини» [8, с. 181].

Ф. Потушняк убачав сутність творчості в тому, що «духовність перемагає конечність». У статті «Поет і критика» (1943) митець писав: «Естетичне творче почуття наступає тоді, коли особа увільняється од земного ряду і піднімається до вищого ряду речей, зливається із первісним духовним своїм станом, божеством, якого єсть акциденцією, – де переважає величність, естетичне підняття, де центром єсть гармонія і повна незаінтересованість і свобода» [9, с. 39]. Таке розуміння творчого процесу цілком корелює із поглядами І. Канта, який відкрив нові можливості для розвитку містичного. Б. Шалагінов зазначає, що гносеологічна система І. Канта моделює шлях, який «починається від цілком реальної точки, що її фіксує наша чуттєвість, поступово переходить у сферу абстрактних понять, а закінчується самою нескінченністю, де емпіричні поняття втрачають свою силу, вловити яку може лише містичне почуття. Почавши з кінцевого, наша думка логічно приходить до нескінченного. Так встановлюється тотожність між кінцевим і нескінченим. Але ця тотожність дається нам лише у внутрішніх почуттях. Цим самим вивіщувалася особистість, яка поставала як *творець* цього нескінченного у своїх глибинах світу, що розгортався в її власній свідомості» [3, с. 124].

У поезіях із циклу «Золоті сні» (збірка «Можливості») Ф. Потушняк прагне максимально точно виразити живі, органічні переживання творчої особистості в хвилини натхнення, відтворити рух уяви і думки. Відчуття найбільшого творчого піднесення сконцентровано в образі *духа на білих скалах*: *На шпильях білих скал мій дух стояв, // Спустивши крила ясними слідами...* («Горить рубін у ниві, в полях пожежа», с. 90). Переживання піднесеного, яке вивільняє дух, пригнічуючи тілесність, переплітається в поетичних текстах із переживанням містичного, яке, навпаки, «апелює до тілесної чуттєвості» і знерухомлює душу, вона «не тільки не хоче простору, а навіть ховається від нього» [3, с. 126–127]: *На береги ріки, на скали сірі // Розвісив місяць біломертву тінь, // Пустиня спить, не рухнесь туга в вирі, // Премудроясна неба розжевінь... // І сфінкс заснув в містично-п'янім слові, // Хвилини йдуть краплинами в рядах, // У ніжній днів закляті думи мові, // Знов правлять зір космічний вільний шлях. // На шпильях скал мій дух у нерухомі // Склонивсь вогні, пливуть у даль роки, // Десять птах збудивсь на мертвім ночі зломі // І канув овоч з вічної руки. // Єдиний взмах – і зорі з високості // Упадуть в діл, як срібнобілі брости* («На береги ріки, на скали сірі...», с. 90–91). Образ *духа* – це

поетично виражена творча активність, перехід від світу речей до світу ідей і навпаки. Він зображений у стані нерухомості, спокою, рівноваги, але водночас і творчої напруги. Текст насичений численними містичними символами, які творять тло для ключового образу і водночас доповнюють його зміст. Серед них найпомітнішу роль відіграє образ *білих скал*, який увиразнює високість духу, посилює значення піднесеності, свободи, величності. Цьому значною мірою сприяє епітет *білий*, що символізує чистоту, святість. На думку Л. Голомб, образ *білих скал* один із тих, «які в процесі саморозвитку нарошують усе нові й нові відтінки значень, породжують цілі гнізда споріднених образних асоціацій, за допомогою яких поет намагається зрозуміти себе, дати зліпок стану душі на кожному новому витку свого сходження на вершини творчості...» [9, с. 35].

Містичне Ф. Потушняк виражає здебільшого через образи природи, нанизуючи їх та вибудовуючи розпливчасту картину уявної реальності: *Чоло гори містичний клонув зуб, // Маленькі хмари ті, як ікри над водою, // Сьогодні в полі візьмуть хмари шлюб, // Маленькі хмари ті, як ікри над горою. // Заржавіли тоненькі леза слів, // Як мохом, вічність проростає дивом, // І коси го́мін озерам заплів, // Як мохом, вічність проростає дивом. // Всміхнулися краплини теплі вод, // Як іній, тають в грудях трав хотіння, // Та срібна туча, мрій у висі льот, // Як іній, тають в грудях трав хотіння* («Чоло гори містичний клонув зуб» с. 133–134). Вираження містичних переживань через образи природи видається цілком закономірним, оскільки «містичне тісно пов'язане з відчуттям певної живої сили в неживому» [3, с. 126]. Це також дає змогу авторові передати відчуття безпосередньої єдності з природою як основою буття людини. До частовживаних містичних образів природи в поезіях Ф. Потушняк належать: *дракон / змії / гад, птах, ворон, місяць, чорні хмари, скелі, туман, пустеля, вогні* з якими поєднуються *дзвін, духи, могили, гроби, чорна діва, відьми, чорний ангел* та ін. У поетичних текстах ці символи є не засобами, а результатами пізнання, оскільки за допомогою них автор виражає трансцендентне.

Один із ключових образів у поезії Ф. Потушняк – *ніч*, містичний зміст якого сформувався у добу романтизму. Творення містичного образу ночі відбувається за участі численних асоціативних деталей, зокрема *темряви, блідо́го місяця, зірок, туману, вогнів, мороку, страху* тощо. Нанизуючи ці мікрообрази та посилюючи їх іншими образами з відповідною семантикою, автор передає психологічний стан ліричного героя: *Глибока ніч, пустиня, шлях, // У темнім борі вітер грає, // Маленький птах, маленький птах // З віконця мого відлітає... // Таємний полем бродить страх, // Тумани кругом чорні нині, // Вогні потали на шляхах // І тихо в низькій цій хатині. // Щось кличе в темін відійти, // Незнане в мраках на просторі, // Себе наново віднайти // В твоїм глибокім, вічнім зорі... // У білих мертвих десь снігах, // Запав невинний щастя птах* («Глибока ніч, пустиня, шлях...» с. 101–102). Ніч у Ф. Потушняк це не просто частина доби, це таємничий час, що ховає безмежне

і невідоме, це ірраціональна реальність, але це також час творчих злетів: *Якийсь таємний геній тут // Підносить келих наді мною, // Кургани ночі в воді йдуть, // Вогні жевріють за горою. // Знов в душу втомлену мою // Розлили зорі вічні сили, // І невідоме пізнаю // І виростають серцю крила. // В куці з'явиться вогневім // І зникне враз і ніч наново, // В промінні яснім, золотім // Вогненне слово, віще слово* («У синяву небес з вершин», с. 97). Нічний час сприяє «виходу за межі «я», розпросторенню його в безмежному, піднесенню, творчості.

Містичним образом, який проходить через усю поезію Ф. Потушняк, є таємничий *шаркань* (змії, гад): «як органічний елемент полівалентності образної картини світу в його контрастах, загадках і таємницях це створіння виявляється просто необхідним для митця. Майже увесь спектр магічних властивостей змія, яким наділила його народна фантазія, так чи інакше зачіпає творчу уяву поета-символіста: враження жаху, що викликає тіло «гада», загадковість, укрита мудрість, яка в свідомості людини творчої праці асоціативно пов'язується зі словом» [9, с. 53]. Цей образ з'являється в різних, часом несподіваних картинах – у повітрі, лісі, горах, скелях: *Над городом у діл повис // Сріберний змії і зорекий, // Примари горами знялись, // На ускаля повзуть високі* («Пожовкля ніч, туман зорить...» с. 123), *Зеленоперий мудрий гад* («Сріблесті мислі спілих днів...», с. 102), *і гад пливе з перстенів ночі* («Зелена луна», с. 104). Образи *змія і ночі* інколи поєднуються в одному тексті, посилюючи колорит таємничості: *Знялися птахи та й летять // Кризь ніч глибоку над полями // Закляті змії не зорять // У чаші ночі над горами* («Знялися птахи та й летять...», с. 121).

Ф. Потушняк часто вдається до згущення містичних образів, передаючи в такий спосіб психологічний стан ліричного героя, наприклад, високий ступінь тривоги, страху: *Заснуло поле... замок на скелі, // В криваві згусли подихи коралі, // І криче ворон... з мокрої землі, // Три відьми встали п'яні на прогалі. // У диких водах чорний страх дозрів, // По межах плачуть нехречені діти, // А очі їх – і полумін, і гнів, // І меркнуть зводів зчорнілі орбіти, // Над гробами підносяться увись, // Лютує страх, у нетрі жмуться змії, // Над городом, як привид, оповис // У петлі морок чорної надії* («Заснуло поле... замок на скелі...», с. 119–120).

Для вираження містичного автор залучає також образи з міфології інших народів світу. Серед них образ Голема, що походить з єврейської міфології та має широкий символічний зміст позитивної і негативної оцінки. Цей образ характерний для творів жахів та фентезі. Голем у поезіях Ф. Потушняк з'являється лише епізодично і доповнює колорит таємничості: *Як плесо, город, мертво спить ріка, // Доці ідуть, маленькі, чорні діти, // Стареча ночі спочена рука // Шукає там невинні хворі квіти. // Під ношею похилих, чорних дум // Схилився сумерк тяжко у незмозі, // І діва чорна точить в кухлі сум // В старезній корчмі тамка при дорозі. // Чом свіча в храмі пиняво горить? // (В святині Голем, кажуть, був днесь вночі) // Чом бліді твоїх*

усмішки ланіт, // Ти, діво дивна, в завої отрочім? («Як плесо, город, мертво спить ріка», с. 120). Для вираження містичного, але такого, що несе певну загрозу, звертається митець до образу Азраїла. Янгол смерті в ісламі та деяких юдейських течіях, він приймає останній подих людини і випускає її душу. Такий зміст цей образ реалізує і в поезії Ф. Потушняка: *Забутих дум сріберний пил, // Зловіщих мрій не видно коло, // І лине грізний Азраїл // З мечем кривавим у неволі. // І чую голову зожне, // Кого загорне в свої крила?* («Коралі уст твоїх горять...», с. 124).

Висновки. Містичне є однією із характерних ознак поетичної творчості Ф. Потушняка. За допомогою містичних образів автор передає широку гаму думок і переживань ліричного героя, глибину сприймання і відчуття реального світу. Через містичне митець також демон-

струє нерозривний зв'язок людини й природи та можливість розширення меж сприйняття світу, налаштовує на сприйняття ідеї про нескінченність.

Для вираження містичного автор вживає численні символи, метафори, алюзії, порушений порядок слів, специфічне інтонсування, ритм, творить асоціативно ускладнені образи, згущує образність. Це активізує уяву читача, спрямовує на повільне інтелектуально-творче читання. Загалом поезія Ф. Потушняка демонструє розширення виражальних можливостей мови, вона людиноцентрична і життєлюбна.

Виконане дослідження є першою спробою вивчення поетики містичного в поезії Ф. Потушняка на засадах лінгвософії. Результати аналізу показали перспективність подальших мовознавчих студій в аспекті поглибленого вивчення поетичного доробку митця.

Література:

1. Чижевський Д. Містика. *Філософія Г. С. Сковороди*. Харків, 2004. С. 209–236.
2. Хамітов Н.В. Містика. *Енциклопедія сучасної України* [Електронний ресурс]. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL: <https://esu.com.ua/article-67927>
3. Шалагінов Б.Б. Німецький романтизм і містичне. *Поетика містичного*. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2011. С. 117–161.
4. Бибик С.П. Лінгвософія концептуально-знакового дослідження художнього твору. *Лінгвософія українських текстів XXI ст.* : монографія / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Ганжа А. Ю., Коць Т. А., Сюта Г. М. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. С. 316–318.
5. Єрмоленко С.Я. Лінгвософія роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». *Лінгвософія українських текстів XXI ст.* : монографія / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Ганжа А. Ю., Коць Т. А., Сюта Г. М. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. С. 44–90.
6. Висоцька Н. Містичне як прийом: постмодерні примари Хайгейтського цвинтаря. *Питання літературознавства*. 2011. Вип. 83. С. 3–14.
7. Гундорова Т. (1) Проявлення Слова: Дискурсія раннього українського модернізму. Київ: «Критика», 2009. 447 с.
8. Голомб Л. Г. (2) Збірка поезій Федора Потушняка «Терези вічності». *Carpatica – Карпатика*. Вип.9. Ужгород, 2001. С. 179–185.
9. Голомб Л.Г. Поетична творчість Ф. Потушняка. Ужгород: Гражда, 2001. 98 с.
10. Потушняк Ф.М. Мій сад: Поезії і драми. Ужгород: Закарпаття, 2007. 576 с.
11. McGinn B. The Essential Writings of Christian Mysticism. New York: Modern Library. 2006. 594 p.
12. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/mysticism/>
13. Lovecraft H.P. Notes on Writing Weird Fiction. URL: <https://www.hplovecraft.com/writings/texts/essays/nwwf.aspx>

References:

1. Chyzhevskiy D. (2004) Mistyka [Mysticism]. *Filosofia H.S. Skovorody*. Kharkiv. S. 209–236 [in Ukrainian].
2. Khamitov N.V. (2019) Mistyka [Mysticism]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Elektronnyi resurs]. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: <https://esu.com.ua/article-67927> [in Ukrainian].
3. Shalahinov B.B. (2011) Nimetskyi romantyzm i mistychne [German Romanticism and the Mystical]. *Poetyka mistychnoho*. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet. S. 117–161 [in Ukrainian].
4. Bybyk S.P. (2023) Linhvosoifiia kontseptualno-znakovoho doslidzhennia khudozhnoho tvor [Lingvosophy of Conceptual and Semiotic Analysis of a Literary Work]. *Linhvosoifiia ukrainskykh tekstiv KhKhI st.* : monohrafiia / Yermolenko S. Ya., Bybyk S. P., Hanzha A. Yu, Kots T. A., Siuta H. M. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. S. 316–318 [in Ukrainian].
5. Yermolenko S.Ya. (2023) Linhvosoifiia romanu Liny Kostenko “Zapysky ukrainskoho samashedshoho” [Lingvosophy of Lina Kostenko’s Novel ‘Notes of a Ukrainian Madman’]. *Linhvosoifiia ukrainskykh tekstiv KhKhI st.* : monohrafiia / Yermolenko S. Ya., Bybyk S. P., Hanzha A. Yu, Kots T. A., Siuta H. M. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. S. 44–90. [in Ukrainian].
6. Vysotska N. (2011) Mistychne yak pryiom: postmoderni prymary Khaiheitskoho tsvyntaria [The Mystical as a Device: Postmodern Ghosts of Highgate Cemetery]. *Pytannia literaturoznavstva*. Vyp. 83. S. 3–14. [in Ukrainian].
7. Hundorova T. (2009) Proiavlennia Slova: Dyskursiia rannoho ukrainskoho modernizmu [Manifestation of the Word: Discourse of Early Ukrainian Modernism]. Kyiv: “Krytyka”. 447 s.
8. Holomb L.H. (2001) (1) Zbirka poezii Fedora Potushniaka “Terezy vichnosti” [The Poetry Collection of Fedir Potushniak ‘The Scales of Eternity’]. *Carpatica – Karpatyka*. Vyp.9. Uzhhorod, S. 179–185 [in Ukrainian].

9. Holomb L.H. (2001) (2) Poetychna tvorchist F. Potushniaka [The Poetic Works of F. Potushniak]. Uzhhorod: Grazhda. 98 s. [in Ukrainian].
10. Potushniak F.M. (2007) Mii sad: Poezii i dramy [My Garden: Poems and Dramas]. Uzhhorod: Zakarpattia. 576 s. [in Ukrainian].
11. McGinn B. (2006) The Essential Writings of Christian Mysticism. New York: Modern Library. 594 p.
12. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/mysticism/>
13. Lovecraft H.P. Notes on Writing Weird Fiction. URL: <https://www.hplovecraft.com/writings/texts/essays/nwwf.aspx>

ОНОМАСТИЧНА ШКОЛА ВАСИЛЯ ЛУЧИКА: НАПРЯМКИ, АРЕАЛ, ЦИФРОВІ ГОРИЗОНТИ

Надутенко Маргарита Володимирівна,
кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
ORCID ID: 0000-0003-3215-0970

Надутенко Максим Вікторович,
кандидат технічних наук, завідувач відділу інформатики
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
ORCID ID: 0000-0001-6732-8455
ResearcherID: GQR-5444-2022
Scopus Author ID: 57226798341

Старишко Юлія Володимирівна,
науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
ORCID ID: 0000-0002-7113-8336
ResearcherID: GZK-6780-2022

Яблочков Микита Мирчович,
науковий співробітник
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
ORCID ID: 0000-0003-1175-1603
ResearcherID: GON-5023-2022
Scopus Author ID: 57216897121

У статті висвітлюються основні напрями наукової та педагогічної діяльності професора Василя Вікторовича Лучика, засновника Київської ономастичної школи, та його вагомий внесок у розвиток сучасної української та слов'янської ономастики. Описано ключові методологічні підходи, що впроваджувалися в його дослідженнях, зокрема вивчення автохтонної і запозиченої гідронімії, аналіз топонімії, етимології затемнених назв, а також розробка підходів до відновлення історичних топонімів. У роботі наголошується на важливості застосування цифрових методів для аналізу і презентації спадщини науковця, включаючи створення трансдисциплінарного кластеру на платформі POLYHEDRON, який є інноваційним інструментом для інтеграції ономастичних досліджень у загальноукраїнський та європейський науковий простір. Цей кластер не лише зберігає результати багаторічних досліджень, але й сприяє популяризації знань серед української та міжнародної аудиторії.

Наукова діяльність В. В. Лучика охоплює широкий спектр напрямів, зокрема дослідження етимології топонімів і гідронімів, аналіз номінаційних процесів в ойконімії, вивчення впливу різних мовних і культурних контактів на формування ономастичного ландшафту України. Важливим аспектом роботи науковця є створення методологічних рекомендацій для збору мікротопонімів, які сьогодні активно використовуються. Його роботи, зокрема етимологічні словники, стали основою для подальших досліджень у галузі української ономастики.

Особливу увагу приділено розвитку наукових шкіл і вихованню нового покоління ономастів. Під керівництвом В. В. Лучика було захищено численні кандидатські і докторські дисертації, які висвітлюють різні аспекти топоніміки та гідроніміки. Його підходи до вивчення і систематизації топонімів стали інструментом для аналізу номінаційних процесів в історичному та сучасному контекстах.

Запропоновано застосування цифрового методу для презентації спадщини науковця, створено «Трансдисциплінарний кластер «Мова на теренах наукових пошуків Василя Вікторовича Лучика». Ресурс створено та розміщено на основі платформи POLYHEDRON у відкритому доступі з можливістю подальшого наповнення досягненнями В. В. Лучика. Це полегшує інтеграцію наукового доробку Василя Лучика в європейські цифрові платформи та сприяє поширенню знань про спадщину науковця серед загальноукраїнської та міжнародної аудиторії.

Ключові слова: ономастика, Київська ономастична школа, Національний університет «Києво-Могилянська академія», наукова спадщина Василя Лучика, цифрові методи дослідження, трансдисциплінарний кластер.

Nadutenko Margaryta, Nadutenko Maksym, Staryshko Yuliia, Yablochkov Mykyta. Vasyl Luchik onomastic school: directions, areas, digital horizons

The article highlights the main directions of scientific and pedagogical activities of Professor Vasyl Viktorovych Luchyk, the founder of the Kyiv Onomastic School, and his significant contribution to the development of modern Ukrainian and Slavic onomastics. Key methodological approaches implemented in his research are described, including the study of autochthonous and borrowed hydronyms,

the analysis of toponyms, the etymology of obscure names, and the development of methods for restoring historical toponyms. The paper emphasizes the importance of applying digital methods for analyzing and presenting the scholar's heritage, including the creation of a transdisciplinary cluster on the POLYHEDRON platform, an innovative tool for integrating onomastic research into the European scientific domain. This cluster not only preserves the results of decades of research but also promotes knowledge dissemination among Ukrainian and international audiences.

V. V. Luchyk's scientific activities encompass a wide range of directions, including the etymological study of toponyms and hydronyms, the analysis of naming processes in oikonymy, and the examination of linguistic and cultural interactions influencing the formation of Ukraine's onomastic landscape. A significant aspect of his work involves the development of methodological guidelines for collecting microtoponyms, which are actively utilized by young researchers today. His works, particularly the etymological dictionaries, have become a foundation for further studies in Ukrainian onomastics.

Special attention is given to the development of scientific schools and the mentoring of a new generation of onomasticians. Under V. V. Luchyk's supervision, numerous Ph.D. and doctoral dissertations were successfully defended, shedding light on various aspects of toponymy and hydronymy. His approaches to studying and systematizing toponyms have become tools for analyzing naming processes in both historical and contemporary contexts.

A digital method for presenting the scholar's heritage was proposed, leading to the creation of the "Transdisciplinary Cluster 'Language in the Scientific Pursuits of Vasyl Viktorovych Luchyk'". This resource, developed and hosted on the POLYHEDRON platform, is available in open access and can be enriched with further contributions from V. V. Luchyk's achievements. It facilitates the integration of his scientific legacy into European digital platforms and promotes the dissemination of knowledge about his heritage among both Ukrainian and international audiences.

Key words: onomastics, Kyiv onomastic school, National University «Kyiv-Mohyla Academy», scientific heritage of Vasyl Luchyk, digital research methods, transdisciplinary cluster.

Вступ. «...В ономастиці, зокрема українській, компаративістика ще довго залишатиметься провідним напрямом, бо невизначена кількість власних назв містить необмежену за обсягом етномовну та культурно-історичну інформацію, залишаючись водночас переважно етимологічно не поясненою або навіть лексикографічно не опрацьованою. З-поміж невідкладних завдань ономастичної компаративістики – укладання фундаментальних історико-етимологічних словників антропонімів, ойконімів, гідронімів та інших класів власних назв» [1]. Промовиста думка професора Василя Вікторовича Лучика набуває особливої актуальності щодо подальшого вивчення та укладання онімної лексики із застосуванням цифрових методів дослідження.

Розвиток мовознавчої науки в Україні та за її межами відзначає посилене зацікавлення різними аспектами ономастики у зв'язку з іншими мовами світу та в історичному розрізі. В українській науці про оніми є чимало праць, які досліджують актуальні питання антропоніміки, топоніміки, гідронімії тощо. Однак відчутна настійна потреба у виданнях, які інформують та висвітлюють здобутки окремих особистостей, а також діяльність провідних наукових осередків з проблем ономастики. Крім того, як наголошував В. В. Лучик, «відновлення первинних топонімів у різних регіонах України сприятиме поверненню народної пам'яті, історичної справедливості, що, своєю чергою, є важливим чинником українського державотворення, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану та захисту незалежності України. Не випадково на Всеукраїнських ономастичних конференціях останніх двох десятиліть проблема повернення історичних назв у топонімії нашої країни займала одне з головних місць» [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про недостатню кількість наукових праць, присвячених вивченню ономастичної спадщини В. В. Лучика. Натепер опис цілісної картини діяльності видатного вченого не репрезентований. Узагальнену інформацію

про деякі ономастичні школи в Україні запропонували мовознавці: Купчинська [3], Торчинський [4; 5], Янчура [6] тощо. У деяких наукових розвідках йдеться про перспективи української ономастики, запропоновано інформацію про досягнення окремих дослідників: Вербич [7, 8], Дергач [9], Зубко [10], Редька [11] та інших.

Важливі також розвідки, присвячені окремим ученим у зв'язку з їхніми ювілеями чи завершенням наукової діяльності. Означена наукова студія теж вважаємо актуальною, оскільки ономастичний осередок В. В. Лучика є одним із основних в українській ономастиці та продовжує розвиватися завдяки дослідницькій діяльності його учнів, послідовників – науковців, котрі розширюють та поглиблюють методологічний доробок ученого, утілюють його ідеї в життя та продовжують формувати наукову ономастичну школу В. В. Лучика засобами цифрових технологій.

Натепер в Україні виділено такі основні ономастичні школи: **Київська** (В. Лучик, С. Вербич, І. Железняк, В. Шульгач); **Одеська** (Ю. Карпенко, М. Зубов, О. Карпенко, Т. Крупеньова, Л. Фомина); **Ужгородська** (П. Чучка, Л. Белей, О. Белей, С. Пахомова, М. Сюсько); **Донецька** (Е. Кравченко, Г. Лукаш, Є. Отін, О. Філатова), мають тривалу традицію функціонування й Львівський, Тернопільський, Чернівецький ономастичні осередки.

Однак наразі відсутні узагальнювальні праці з історії науки про оніми, що є вкрай необхідним.

Мета розвідки: проаналізувати основні напрями ономастичних досліджень професора Василя Лучика, визначити його внесок у розвиток української та слов'янської ономастики; охарактеризувати основні методологічні засади та значення вченого в історії української науки про власні назви, визначити його вагомий внесок у розвиток сучасної ономастики, запропонувати застосування цифрового методу для презентації спадщини видатного науковця.

Матеріали та методи. У статті використано науковий здобуток Лучика В. В., що охоплює наукові статті,

словники, монографії, дисертаційні дослідження тощо. Під час дослідження застосовано описовий метод з елементами порівняльного, а також методи статистичного аналізу та цифрової обробки даних із використанням технологій штучного інтелекту.

Результати. Василь Вікторович Лучик – доктор філологічних наук, професор, засновник та завідувач кафедри загального мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія», провідний науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, член редколегії низки наукових періодичних видань, зокрема журналів «Українська мова» і «Мовознавство», збірника наукових праць «Записки з ономастики», учених і спеціалізованих учених рад: в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна, Наукової координаційної ради «Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності» (Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України), Української ономастичної комісії при Відділенні літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, Загальнослов'янської ономастичної комісії при Міжнародному комітеті славістів, головним редактором збірника наукових праць «Магістеріум: Мовознавчі студії» (Національний університет «Києво-Могилянська академія»); член Української ономастичної комісії; нагороджено знаком «Відмінник освіти України», присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки й техніки України»; відомий в Україні та за її межами фахівець із загального та зіставного мовознавства. У своїх працях він збагатив українську ономастику топонімами давнього походження, відкрив нові грані затемнених власних назв, сформував коло дослідників, які під керівництвом В. В. Лучика дослідили та висвітлили у своїх роботах суттєві структурні компоненти української ономастичної системи.

Науковий шлях мовознавець розпочав із захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук «*Словотвірні особливості катойконімів у російському розмовному мовленні*» (1986 р. Дніпропетровський державний університет, науковий керівник В. О. Горпинич [12]). Для дослідження було використано метод анкетування (живий, фактичний матеріал), зіставний та описовий методи для виявлення системних зв'язків розглянутих одиниць у межах однієї та споріднених мов. Наступне ґрунтовне дослідження – докторська дисертація на тему «*Гідронімія Середнього Дніпро-Бузького межиріччя*» [13] – мовознавець виконав, навчаючись у докторантурі в 1992–1995 рр. на кафедрі української мови Київського державного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Використання методу анкетування й місцевих експедицій у селах Кіровоградщини, а також із архівів, картографічних залів, бібліотек Києва, Москви, Харкова та інших міст виявило багатий фактичний матеріал, який до цього часу був невідомим. Наслідком цього вагомого дослідження були дві індивідуальні монографії: «*Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя*» [14] та «*Іношомовні гідроніми Серед-*

нього Дніпро-Бузького межиріччя» [15]. Ці монографії стали ваговою подією у вітчизняному мовознавстві. Уперше комплексно проаналізовано затемнену багатшарову гідронімну систему Дніпро-Бузького межиріччя, до цього гідроніміком цього регіону ніким не досліджувався. В. В. Лучик майстерно розв'язав багато складних питань та вперше ввів у науковий обіг чимало назв гідронімних об'єктів [16].

В. В. Лучик досліджує етимологію затемнених назв: «Прикладом тюркської кальки давньоруського гідроніма *Уголь* (< *уголь* 'кут; клин землі між річками, що сходяться') є назва р. *Оріль* (*Орель*) л. *Дніпра*, «образ» якої міг бути перенесеним на центральноукраїнську р. Інгул (< псл. **ogъľъ* 'вугол; клин землі між річками, що сходяться') і далі на схід, про що свідчить назва р. Буджак (турецька калька слов'янського вугол) у межиріччі Дністра й Дунаю, а ще східніше (в Прикарпатті) – українська назва с. Кути і регіону Покуття [17].

Логічним продовженням дослідження автохтонних гідронімів є вищезгадане дослідження гідронімів іношомовного походження [15]. Монографія присвячена етимологічному аналізу іношомовних назв водних об'єктів, які наводяться у зв'язку з основними історичними, міграційними та етнокультурними процесами. З позиції статистичного методу розглядаються назви різних хронологічних зрізів, уперше у науковий обіг уведено в обіг гідроніми з основами давніх індоєвропейських мов, давні неіндоєвропейські утворення, затемнені іношомовні назви пізнього походження. Реконструйовано гідроніми франкійського, іллірійського, іранського та готського походження. Виділено тюркський мовний вплив на досліджувану гідронімію, який спричинив зниження темпів росту українських назв особливо з XIII–XVII ст.

В. В. Лучик розробляє методичні рекомендації для збору топонімного матеріалу [18], чим засвідчує чітке розуміння проблеми достовірності даних на початковому етапі роботи з онімним матеріалом.

Захоплення тюркізмами та частковий аналіз тюркських за походженням топонімів або твірних топооснов у структурі слов'янізованих назв довів, що такі оніми постали переважно в козацьку добу, у найзагальніших рисах відбивають актуальні для носіїв відповідних мов (переважно турецької) ознаки географічних об'єктів. Виявляючи високу стійкість у функціонуванні, вони акумулювали багату мовну й позамовну інформацію про фізико-географічні, культурно-історичні та етнолінгвальні особливості й контакти на землях степової та лісостепової України, значна частина якої в XVI–XVIII ст. належала козацькій державі Запорозька Січ [19].

Науковця завжди цікавив зв'язок народних географічних термінів та топонімії. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини [20] – одна з небагатьох праць на теренах України, яка висвітлює питання етимології географічних термінів та спирається на «живий», фактичний матеріал.

Постійна увага В. В. Лучика до макро- і мікротопонімів пов'язується із проблемою розв'язання прабатьківщини слов'ян, яка розглядається з позицій комп-

лексного підходу, що повинен урахувати сукупність різногалузевих знань і чинників. Наприклад, «з-поміж різних чинників аргументації прабатьківщини слов'ян між Середнім Дніпром і середньою частиною *Вісли* найважливішими є ті, що пов'язані з п'ятим положенням («принципом сорочки»), оскільки воно найбільшою мірою спирається на аналіз макро- і мікротопонімії [21].

У «Словнику мікрогідронімів України» [22] було наведено системний опис назв непротічних водних об'єктів (озер, боліт, водойм, ставків, криниць, заток, лиманів) окремих регіонів України, реєстр мікрогідронімів (лімнологів, гелонімів) різних областей. Матеріал є унікальним, до цього часу цей пласт лексики був етимологічно затемненим.

В. В. Лучик організовує Центральноукраїнський ономастичний науковий центр, який стає організатором IX Всеукраїнської ономастичної конференції.

В. В. Лучика запросили взяти участь у створенні «Енциклопедії слов'янської ономастики», яка вийшла друком у Польщі в 2002–2003 рр. [23].

З 2003 р. В. В. Лучик був членом Загальнослов'янської ономастичної комісії, органу, що координував наукові дослідження в галузі слов'янського назвознавства. Водночас він викладав українську мову, а також порівняльну граматику слов'янських мов в Інституті східнослов'янської філології Сілезького університету (м. Сосновець).

«Етимологічний словник топонімів України» [24] – наступна вагома, масштабна та фундаментальна праця ономаста, яка і сьогодні є взірцем етимологій найвідоміших українських топонімів. Суспільство вже давно потребувало наукового етимологічного словника топонімів України, бо цю нішу вже понад 40 років заповнювали «низькопробні» наукові видання, які спотворювали мовну картину світу й принижували українську ономастику. Словник подає понад 2600 етимологічних статей, у яких пояснено походження близько 3700 сучасних та історичних топонімів, які називають або називали раніше найвідоміші географічні об'єкти України: міста, селища міського типу, річки, озера, болота, гори, печери, ліси, заповідники, фізико-географічні та історико-етнографічні території тощо. Етимологія цих назв відображає формування топонімного простору на українських землях від часів існування трипільської культури та індоєвропейської етномовної спільноти до сьогодення, а також багатовікову лінгвальну і позалінгвальну (історичну, географічну, етнографічну, культурну) інформацію, що репрезентує в динаміці фрагменти мовної картини світу.

«Вступ до слов'янської філології» [25] заповнив нагальну потребу в українському підручнику для вищої школи з курсу «Вступ до слов'янської філології» та дав можливість викладати традиційний університетський курс майбутнім славістам відповідно до вимог підручника нового покоління. У підручнику розкрито сутність, становлення й етапи розвитку слов'янської філології в її взаємозв'язках з історією, особливостями буття слов'янських народів, їх культурою, в тому числі

писемністю, представлено різноманітні наукові теорії, що стосуються цієї проблематики. Філологічно цінними є відомості про лексичні, фонетичні, граматичні ознаки праслов'янської мови, про відображені в ній матеріальні й духовні цінності давніх слов'ян, а також про літературні мови, мікрмови і діалекти сучасних слов'янських народів. Важливу для розуміння означеної проблематики поняттєву основу подано в короткому термінологічному словнику. Підручник є вагомою науковою працею, яка не має аналогів на загальноукраїнському та європейському просторі.

Під мудрим керівництвом В. В. Лучика було захищено 11 кандидатських дисертацій (спеціальність 10.02.01 – українська мова) та 2 докторські дисертації (спеціальність 10.02.01 – українська мова), основна частина досліджень присвячена ономастиці. Молоді вчені та студенти опанувати досягнення науковців різних шкіл та різних напрямів, у цих творчих пошуках їм допоміг колектив кафедри загального та слов'янського мовознавства Національного університету «Киево-Могилянська академія». Ця праця зафіксувала етимологію та словотвір ойконімів Дніпропетровської області, Полтавської області, Кіровоградської, Харківської у діахронічному та синхронічному зрізах, визначила основні принципи й мотиви номінації та найпродуктивніші словотвірні типи ойконімії зазначеного регіону. Ойконіми зазначених територій уперше стали об'єктом монографічного дослідження: здійснено мотиваційну й дериваційну класифікацію назв населених пунктів регіонів в процесі їхнього формування з XVII–XVIII до XXI ст., встановлено продуктивність словотвірних моделей на різних етапах становлення ойконімікону території, розглянуто варіанти назв поселень на етапах виникнення перших назв, фіксації у відповідних джерелах та аналіз мотивації зміни назв населених пунктів, укладено відповідні історико-етимологічні словники назв населених пунктів досліджуваного регіону.

Наприклад, в ойконімії «суфікс -к-» проявляється у великій кількості ойконімів Полтавщини, починаючи з XVI століття, особливо на новозаселюваних землях (Будки, Кам'янка, Кияшки, Садки), упродовж XVII–XX ст. нарощував свою продуктивність суфікс -івк-; з давньобулгарських часів на території сучасної Полтавщини збереглися і дійшли до нас топоніми та гідроніми тюркського походження: *Ворскла* – *Варе скле* («чиста вода», «світла вода», «біла вода»), *Голтав* – *Говтва* («безодня», «трясовина», «болото»), *Кагамлик* – *Каганлик* («сире, заболочене місце», «заросле невелике озеро», «заливні луки»), *Керменчик*, або *Кірменчук* («укріплення, фортеця на березі ріки»), *Коломак* («вода, річка, озерце», «притока» тощо), *Сула* (су – «річка»), *Сара* (сари – «жовтий») та інші [26].

З'ясовано, що особливістю мікротопонімії Кіровограда є висока продуктивність складених найменувань, серед яких найпоширеніші двочленні мікротопоніми, що є сполуками слів (31,8%). За частиномовною належністю вирізняються такі їхні типи: «прикметник + іменник», «числівник + іменник», «іменник + іменник», «іменник + іменник + іменник»; «іменник + іменник +

іменник + іменник»; «прикметник + прикметник + іменник + іменник + іменник». Додатковим у них виступає номенклатурне слово. Окреме місце посідають утворення ізоморфного типу – дромоніми (*Харківсько-Миколаївська залізниця*) (3,2%). Поширеними є прийменникові та сполучникові лексикалізовані сполуки (4,3%), до складу яких входять прийменники *біля, до, за* та ін., сполучники *і, та* [27]. Наприклад, найоб'ємнішу групу ойконімів Слобожанщини протягом обох хронологічних зрізів становлять назви поселень, утворені шляхом топонімійної метонімії та суфіксації (16,5% та 34,87% відповідно від загальної кількості назв). Дещо поступаються в кількісному відношенні ойконіми, утворені морфолого-синтаксичним способом (32,4% від загальної кількості онімів). Чільне місце в ойконіміконі Харківської області посідають назви, утворені синтаксичним і лексико-синтаксичним способами (9,75% та 5,5% відповідно від загальної кількості онімів). Малопоширеними є конфіксальні (0,09%) та префіксальні (0,43%) номінації. Поширеною в ойконімії Харківщини XVIII – XXI ст. є симетрична омонімія – коли збігається звуковий склад тільки пропріальних назв, як-от: потаомнім *Грунь* – комонім *Грунь*, лімномім *Лиман* – комонім *Лиман* [28].

У дисертації Абдула Ю. «Становлення ойконімії Слобожанщини (на матеріалі Харківщини)» [28] вперше здійснено комплексне дослідження ойконімії в межах сучасної Харківської області. Об'єктом аналізу було обрано 5221 ойконім та варіанти назв населених пунктів, що мали статус поселення, зафіксовані протягом XVII – XXI ст. у писемних джерелах. В основу характеристики фактичного матеріалу покладено семантичний та дериваційний принципи. Встановлено зв'язки номінації поселень регіону з твірними основами онімів, окреслено мотиваційні відношення між денотатом та ойконімом на момент назвотворення, визначено вплив екстралінгвальних факторів на процес становлення ойконімії Харківщини. Дисертаційне дослідження традиційно супроводжувалося словником ойконімів області, де подано історико-етимологічні відомості про назви поселень та окреслено спосіб творення онімів.

Голінатий О. П. у дослідженні «Ойконімія Кіровоградщини: історико-етимологічний та словотвірний аспекти» [29] під керівництвом В. В. Лучика вперше провів системний аналіз сучасного й історичного ойконімікону Кіровоградської області, детально описав принципи та мотиви номінації поселень. Досліджено лексико-семантичну базу й словотвірну структуру назв населених пунктів краю. Традиційно укладено додаток у формі словника ойконімів Кіровоградщини, що нараховує понад 5 000 найменувань, містить інформацію про локалізацію, паспортизацію та походження сучасних та історичних назв населених пунктів досліджуваного регіону.

У дослідженні Надутенко М. В. «Ойконімія Дніпропетровщини» [30] було вперше здійснено комплексний аналіз ойконімів Дніпропетровської області, що зафіксовані в різних історичних джерелах. Проаналізовано

наявні теоретичні надбання в галузі вивчення ойконімів, обґрунтовано методику дослідження назв як відносно самостійної системи української мови. З погляду походження ойконімів і семантики твірних слів усі назви класифіковано за чотирма принципами: за відношенням поселень до людини; за відношенням до інших об'єктів; за внутрішніми властивостями й ознаками поселень; за ідеологічними зв'язками (меморіальні назви). У межах цих принципів реалізуються різні мотиваційні ознаки, які формують лексико-семантичні групи ойконімів. Надано класифікацію ойконімів Дніпропетровської області за способами та засобами творення, з'ясовано їх особливості та продуктивність. Описано дериваційні типи простих і складних ойконімів. Виявлено специфіку досліджуваних назв у порівнянні з іншими регіонами України та вперше застосовано цифровий метод для дослідження відносно великих обсягів досліджуваного матеріалу.

Наведені приклади наукових праць, які були здійснені під наставництвом В. В. Лучика, формують масштабну географію дослідження та подальше введення у науковий обіг до цього часу невідомої ономастичної лексики українського та іншомовного походження.

Трансдисциплінарний кластер «Мова на теренах наукових пошуків Василя Вікторовича Лучика». З метою збереження творчої спадщини видатного вченого та подальшого впровадження його здобутків в навчально-освітню діяльність наукових та європейських осередків нами було створено «Трансдисциплінарний кластер «Мова на теренах наукових пошуків Василя Вікторовича Лучика» (режим доступу: <https://polyhedron.ulif.org.ua/?sharedgraph=672e884d78936&view=prism>) (див. рис. 1).

Ресурс створено та розміщено на основі платформи POLYHEDRON [31, 32, 33], яка розроблена у співпраці НЦ «Мала академія наук України» та Інститутом кібернетики ім. В. М. Глушкова, є інноваційною інформаційно-лінгвістичною базою, яка поєднує природно-мовний підхід із сучасними технологіями штучного інтелекту [34]. POLYHEDRON побудована на основі штучних нейронних мереж і великих лінгвістичних моделей, що дозволяє обробляти великі обсяги даних і забезпечити доступ до цифрової лінгвістичної інформації завдяки багатомовній підтримці. Це значно полегшує інтеграцію наукових доробків Василя Лучика в європейські цифрові платформи та сприяє поширенню знань про спадщину науковця серед загальноукраїнської та міжнародної аудиторії.

Висновки. Огляд наукової діяльності В. В. Лучика як провідного засновника Київської ономастичної школи сприятиме подальшому розвитку української та слов'янської ономастики. Сьогодні відчутна потреба у створенні узагальнювальних праць з ономастики. Публікація, яка інформує про здобутки окремих особистостей та його послідовників, є своєрідним внеском в історію української мовознавчої науки. Ономастична спадщина Василя Лучика має великі перспективи й чималий потенціал розвитку, оскільки зазначена школа репрезентує новаторські підходи до вивчення

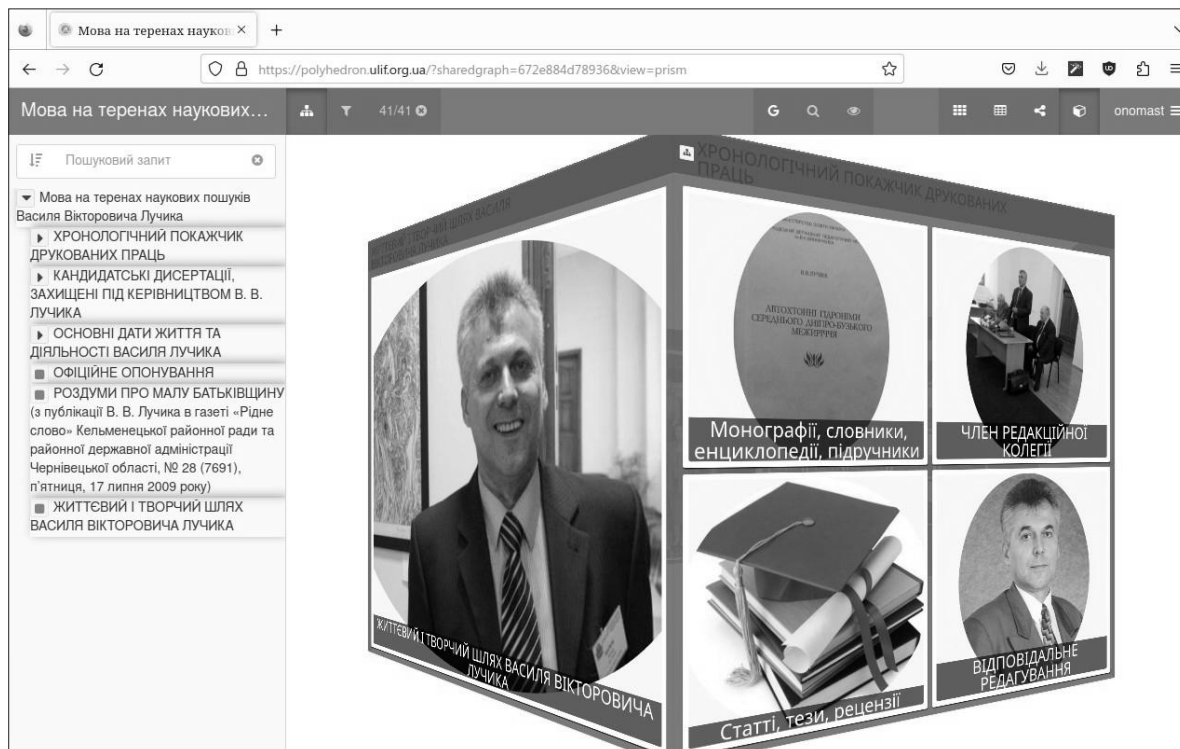

Рис. 1. Трансдисциплінарний кластер «Мова на теренах наукових пошуків Василя Вікторовича Лучика»

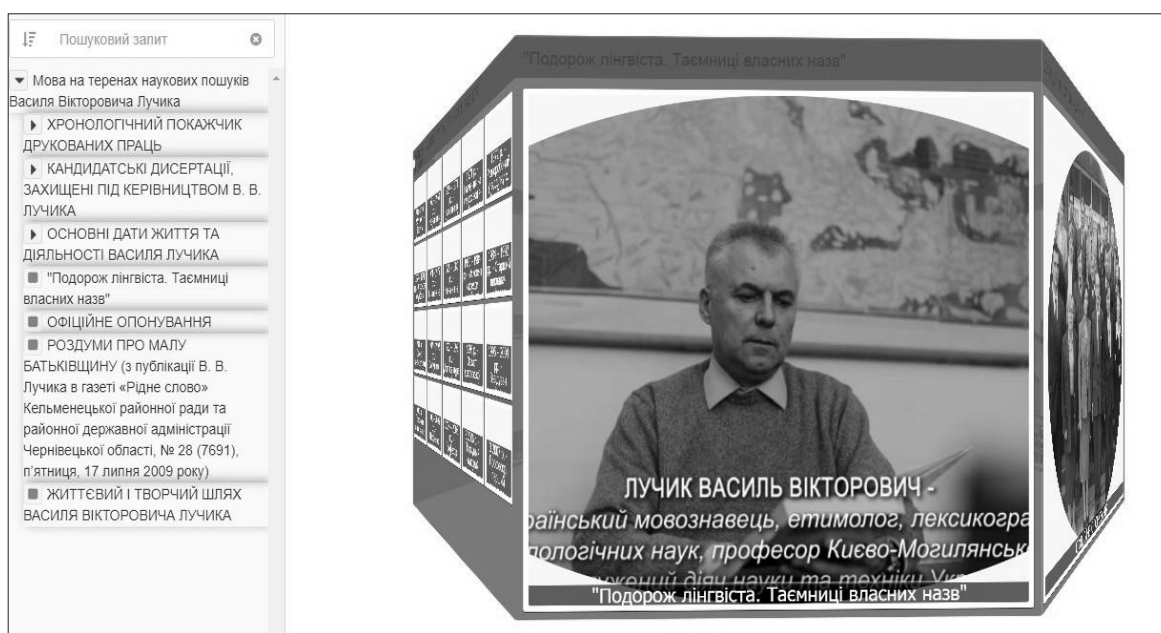

Рис. 2. Мультимедійне наповнення Трансдисциплінарного кластеру «Мова на теренах наукових пошуків Василя Вікторовича Лучика»

ономастики, а ґрунтовні праці науковця сприяють розвитку української мови загалом та мають бути використані у подальших наукових дослідженнях у загальноукраїнському та європейському просторі.

Професійна наукова, науково-організаційна й педагогічна діяльність В. В. Лучика була надзвичайно плід-

ною та багатогранною, наша розвідка зосереджена лише на ономастичній творчій спадщині В. В. Лучика. Трансдисциплінарний кластер «Мова на теренах наукових пошуків Василя Вікторовича Лучика» – динамічне цифрове середовище у відкритому доступі, з можливістю подальшого наповнення досягненнями В. В. Лучика.

Література:

1. Лучик В. В. Актуальні напрями української ономастики / В. В. Лучик // Записки з ономастики: зб. наук. праць. Одеса, 2011. Вип. 14. С. 126–130.
2. Лучик В. В. Відновлення історичних топонімів як чинник українського державотворення / В. В. Лучик. *Maric-terium. Мовознавчі студії*. Вип. 43. 2011. С. 49–53. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1070> (дата звернення: 05.08.2024).
3. Купчинська З. О. Львівська ономастична школа: етапи становлення і перспективи розвитку / З. О. Купчинська. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2019. Вип. 71. Ч. I. С. 3–78.
4. Торчинський М. М. Ономастичні дослідження на кафедрі української філології Хмельницького національного університету впродовж 2015–2019 рр. / М. М. Торчинський. *Повідомлення Української ономастичної комісії. Нова серія*. Луцьк, 2019. Вип. 4 (19). С. 5–8.
5. Торчинський М. М. Хмельницький ономастичний центр. XXI століття (Публікації з ономастики з 2001 по 2020 роки): електронний бібліографічний довідник / М. М. Торчинський. Хмельницький, 2021. 65 с.
6. Янчура Д. О. Ономастичні школи в Україні / Д. О. Янчура. *Studia Ukrainika Posnania*. Poznań, 2018. Vol. VI. P. 45–52.
7. Вербич С. О. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект / С. О. Вербич. *Вісник НАН України*. 2008. № 5. С. 54–60.
8. Вербич С. О. Українська ономастика: перспективи розвитку / С. О. Вербич. *Українська мова*. 2010. № 3. С. 73–80.
9. Дергач Д. В. Тенденції дослідження власних назв: від традиції до сучасності / Д. В. Дергач. Київ, 2008. Вип. 16. С. 106–113.
10. Зубко А. М. Українська ономастика: здобутки та проблеми / А. М. Зубко. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. праць* / відп. ред. Г. В. Боряк. Київ, 2007. С. 262–281.
11. Редька Я. П. Світова ономастика і український контекст / Я. П. Редька. *Повідомлення Української ономастичної комісії. Нова серія*. Луцьк, 2020. Вип. 5. С. 102–108.
12. Лучик В. В. Словотвірні особливості катойконімів у російському розмовному мовленні: дис. ... канд. філол. наук / В. В. Лучик. Дніпропетровськ, 1986. 360 с.
13. Лучик В. В. Гідронімія Середнього Дніпро-Бузького межиріччя: дис. ... д-ра філол. наук / В. В. Лучик. Київ, 1995. 452 с.
14. Лучик В. В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лучик. Кіровоград, 1996. 235 с.
15. Лучик В. В. Іншомовні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя / В. В. Лучик. Кіровоград, 1999. 104 с.
16. Альтернативна тюркська етимологія потамоніма Ісунь ~ Висунь // *Studia Slovacistica*: зб. наук. пр. / Ужгородський нац. ун-т. Ужгород, 2009. Вип. 10: Ономастика. Топоніміка. С. 410–415.
17. Лучик В. В. Східні впливи на формування топонімії Центральної України / В. В. Лучик. *Актуальні питання сходознавства, славістики, україністики: (Пам'яті Омеляна Прицака)* / відп. ред. В. В. Лучик. Київ: ВПЦ НАУ-КМА, 2010. С. 130–134.
18. Лучик В. В. Методичні рекомендації для збору мікрогідронімів рідного краю. *Матеріали Кіровоградської міжвуз. науково-методич. конф.* Кіровоград, 1991. С. 14–16.
19. Лучик В. В. Тюркізми козацької доби в топонімії України / В. В. Лучик. *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu Kazak Dönemi (1500–1800) Bildiriler*. 2015. С. 53–64.
20. Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / [відп. ред. В. В. Лучик]. Київ: РВГПЦ КДПУ, 1999. 224 с.
21. Лучик В. В. Роль макро- і мікротопонімів у розв'язанні проблеми прабатьківщини слов'ян / В. В. Лучик. *Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej* / A. Gałkowski, R. Gliwa (ред.). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016. С. 35–40.
22. Железняк І. М., Лучик В. В. та ін.; під ред. О. П. Карпенка. Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина. Київ: Обереги, 2004. 269 с.
23. Rzetelska-Feleszko E., Cieślakowa A., Duma J. (ред.). *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*. Warszawa; Kraków: Wydawnictwo Naukowe Warszawskie, 2002–2003. Т. 1–2. 535 с.
24. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України / В. В. Лучик; відп. ред. В. Г. Складенко. Київ: ВЦ «Академія», 2014. 544 с.
25. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології: підручник для студентів вузів. 1-ше вид., 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Академія, 2008, 2013. 344 с. (1-ше вид.), 343 с. (2-ге вид.).
26. Лисенко А. В. Ойконімія Полтавської області: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / А. В. Лисенко; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2007. 256 арк. + 208 арк. (дод.).
27. Ляшенко Р. О. Мікротопонімія Кіровограда: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Р. О. Ляшенко; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2007. 192 с.
28. Абдула Ю. А. Становлення ойконімії Слобожанщини (на матеріалі Харківщини): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Ю. А. Абдула; Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2008. 212 арк. : табл. + дод. (164 арк.). Бібліогр.: арк. 193–212.
29. Голінатий О. П. Ойконімія Кіровоградщини: історико-етимологічний та словотвірний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. П. Голінатий; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2015. 200 с.

30. Надутенко М. В. Ойконімія Дніпропетровщини: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / М. В. Надутенко; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2015. 279 с.
31. Надутенко М. В. Створення трансдисциплінарних кластерів знань на основі лінгвістичних технологій платформи «ПОЛІЕДР» («POLYHEDRON») з елементами штучного інтелекту / М. В. Надутенко. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Актуальні питання сучасної лінгвістики»*. 2021. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/19709> (дата звернення: 08.02.2023).
32. Свідомство про авторське право на твір №96078 від 17.02.2020 р. Комп'ютерна програма «Когнітивна ІТ платформа ПОЛІЕДР» («КІТ ПОЛІЕДР») («POLYHEDRON») / О. Є. Стрижак, В. Ю. Величко, В. В. Приходнюк, М. В. Надутенко, В. В. Горборуков, О. В. Франчук, О. В. Палагін, В. А. Широков, Г. М. Потапов, К. С. Малахов, В. В. Каверинський, С. О. Довгий, О. В. Лісовий, І. Б. Чепков. Офіційний бюлетень №57 (31.03.2020). С. 402–403.
33. Стрижак О., Горборуков В., Довгий С., Приходнюк В., Шаповалов В., Шаповалов Ю. Transdisciplinary principles of consolidation. *Lecture Notes in Networks and Systems*. Cham : Springer, 2023. С. 255–269. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-46880-3_16.
34. Надутенко М. В., Надутенко М. М., Фаст О. Л. Тріада «Інтелектуалізація – Віртуалізація – Великі дані»: міждисциплінарні аспекти природомовних досліджень та перспектив докторської освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2024 (2), 103–111. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.2.14>
35. Василь Вікторович Лучик: біо-бібліографічний покажчик / уклад. Ф. І. Туранли. К. : Талком, 2014. 36 с.

References:

1. Luchyk, V.V. (2011). Aktualni napriamy ukraïnskoi onomastyky [Current directions of Ukrainian onomastics]. *Zapysky z Onomastyky: zbirnyk naukovykh prats* [Notes on Onomastics: Collection of Scientific Papers], (14), 126–130. [in Ukrainian].
2. Luchyk, V.V. (2011). Vidnovlennia istorichnykh toponimiv yak chynnyk ukraïnskoho derzhavotvorennya [Restoration of historical toponyms as a factor in Ukrainian state-building]. *Magisterium. Movoznavchi studii* [Magisterium. Linguistic Studies], (43), 49–53. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1070>. [in Ukrainian].
3. Kupchynska, Z.O. (2019). Lvivska onomastychna shkola: etapy stanovlennia i perspektyvy rozvytku [Lviv onomastic school: Stages of development and prospects]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filolohichna* [Bulletin of Lviv University. Philological Series], (71, Part 1), 3–78. [in Ukrainian].
4. Torchynskyi, M.M. (2019). Onomastychni doslidzhennia na kafedri ukraïnskoi filolohii Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu vprodovzh 2015–2019 rr. [Onomastic research at the Department of Ukrainian Philology of Khmelnytskyi National University from 2015 to 2019]. *Povidomlennia Ukraïnskoi onomastychnoi komisii. Nova seriiia* [Messages of the Ukrainian Onomastic Commission. New Series], (4 [19]), 5–8. [in Ukrainian].
5. Torchynskyi, M.M. (2021). Khmelnytskyi onomastychnyi tsentr: XXI stolittia (Publikatsii z onomastyky z 2001 po 2020 roky): elektronnyi bibliografichnyi dovidnyk [Khmelnytskyi onomastic center: Publications on onomastics from 2001 to 2020: electronic bibliographic guide]. Khmelnytskyi. 65 pp. [in Ukrainian].
6. Yanchura, D.O. (2018). Onomastychni shkoly v Ukraïni [Onomastic schools in Ukraine]. *Studia Ukrainika Posnaniensia*, 6, 45–52. [in Ukrainian].
7. Verbych, S.O. (2008). Suchasna ukraïnska onimna leksyka: funktsionalnyi aspekt [Modern Ukrainian onymic lexicon: Functional aspect]. *Visnyk NAN Ukraïny* [Bulletin of NAS of Ukraine], (5), 54–60. [in Ukrainian].
8. Verbych, S.O. (2010). Ukraïnska onomastyka: perspektyvy rozvytku [Ukrainian onomastics: Development perspectives]. *Ukraïnska mova* [Ukrainian Language], (3), 73–80. [in Ukrainian].
9. Derhach, D.V. (2008). Tendentsii doslidzhennia vlasnykh nazv: vid tradytzii do suchasnosti [Trends in studying proper names: From tradition to modernity]. *Kyiv*, (16), 106–113. [in Ukrainian].
10. Zubko, A.M. (2007). Ukraïnska onomastyka: zdobutky ta problemy [Ukrainian onomastics: Achievements and problems]. *Spetsialni istorichni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky: zbirnyk naukovykh prats* [Special Historical Disciplines: Issues of Theory and Methodology: Collection of Scientific Papers], 262–281. [in Ukrainian].
11. Redkva, Y.P. (2020). Svitova onomastyka i ukraïnskyi kontekst [World onomastics and the Ukrainian context]. *Povidomlennia Ukraïnskoi onomastychnoi komisii. Nova seriiia* [Messages of the Ukrainian Onomastic Commission. New Series], (5), 102–108. [in Ukrainian].
12. Luchyk, V.V. (1986). Slivotvorni osoblyvosti katoikonyimiv u rosiiskomu rozmovnomu movlenni (kandydatska dysertatsiia) [Word-formation features of demonyms in russian colloquial speech (PhD dissertation)]. Dnipropetrovsk. 360 pp. [in Ukrainian].
13. Luchyk, V.V. (1995). Hidronimiia Sereдного Dnipro-Buzkoho mezhyrichchia (doktorska dysertatsiia) [Hydronymy of the Middle Dnipro-Bug interfluvium (Doctoral dissertation)]. Kyiv. 452 pp. [in Ukrainian].
14. Luchyk, V.V. (1996). Avtokhtonni hidronimy Sereдного Dnipro-Buzkoho mezhyrichchia [Autochthonous hydronyms of the Middle Dnipro-Bug interfluvium]. Kirovohrad. 235 pp. [in Ukrainian].
15. Luchyk, V.V. (1999). Inshomovni hidronimy Sereдного Dnipro-Buzkoho mezhyrichchia [Foreign hydronyms of the Middle Dnipro-Bug interfluvium]. Kirovohrad. 104 pp. [in Ukrainian].
16. Alternatyvna tiurkska etymologiia potamonima Isun ~ Vysun [Alternative Turkic etymology of the potamonym Isun ~ Vysun]. (2009). *Studia Slovacistica: zbirnyk naukovykh prats* [Studia Slovacistica: Collection of Scientific Papers], (10: Onomastics. Toponymy), 410–415. [in Ukrainian].
17. Luchyk, V.V. (2010). Skhidni vplyvy na formuvannia toponimii Tsentralnoi Ukraïny [Eastern influences on the formation of Central Ukraine's toponymy]. In *Aktualni pytannia skhodoznavstva, slaviystyky, ukraïniystyky: (Pamiaty*

- Omelyana Pritsaka) [Current Issues of Oriental Studies, Slavic Studies, Ukrainian Studies: (In Memory of Omelyan Pritsaka)] (pp. 130–134). Kyiv: VPC NaUKMA. [in Ukrainian].
18. Luchyk, V.V. (1991). Metodichni rekomendatsii dlia zboru mikrohidronimiv ridnogo kraiu [Methodological recommendations for collecting microhydronyms of the native region]. In Materialy Kirovohrads'koi mizhvuzivskoi naukovo-metodychnoi konferentsii [Materials of the Kirovohrad Interuniversity Scientific and Methodological Conference] (pp. 14–16). Kirovohrad. [in Ukrainian].
19. Luchyk, V.V. (2015). Tiurkyzmy kozakskoi doby v toponimii Ukrainy [Turkisms of the Cossack era in Ukraine's toponymy]. In Mizhnarodnyi simpozium z temy «Vidnosyny Turechchyny i Ukrainy» [International Symposium on Turkey-Ukraine Relations] (pp. 53–64). [in Ukrainian].
20. Hromko, T.V., Luchyk, V.V., & Poliarush, T.I. (1999). Slovyk narodnykh heohrafichnykh terminiv Kirovohradshchyny [Dictionary of Folk Geographical Terms of Kirovohrad Region]. Kirovohrad: RVHITS KDP. 224 pp. [in Ukrainian].
21. Luchyk, V.V. (2016). Rol' makro- i mikrotoponimiv u rozv'iazanni problemy prabatkivshchyny slov'ian [The role of macro- and microtoponyms in solving the issue of the Slavic homeland]. In A. Gałkowski & R. Gliwa (Eds.), Nazvy terenovi ta miestsovi v prostranstvi fizychnoho [Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej] (pp. 35–40). Łódź: University of Łódź Press. [in Ukrainian].
22. Zheleznyak, I.M., & Luchyk, V.V. (2004). Slovyk ukrains'kykh mikrohidronimiv: Volyn', Zhytomyrshchyna, Zaporizhzhia, Kyivshchyna, Kirovohradshchyna, Poltavshchyna, Cherkashchyna [Dictionary of Ukrainian Microhydronyms. Volyn, Zhytomyr, Zaporizhzhia, Kyiv, Kirovohrad, Poltava, Cherkasy]. Kyiv: Oberihy. 269 pp. [in Ukrainian].
23. Rzetelska-Feleszko, E., Cieślíkowa, A., & Duma, J. (Eds.). (2002–2003). Slovians'ka onomastyka: Encyklopediia [Slavic Onomastics: Encyclopedia] (Vols. 1–2). Warsaw; Kraków: Wydawnictwo Naukowe Warszawskie. 534 pp. [in Ukrainian].
24. Luchyk, V.V. (2014). Etymolohichniy slovyk toponimiv Ukrainy [Etymological Dictionary of Ukrainian Toponyms]. Kyiv: Academic Publishing Center. 544 pp. [in Ukrainian].
25. Luchyk, V.V. (2008, 2013). Vstup do slavians'koi filolohii: pidruchnyk dlia studentiv vyshcheykh navchal'nykh zakladiv [Introduction to Slavic Philology: A Textbook for University Students] (1st and 2nd eds.). Kyiv: Akademiya. 344 pp. [in Ukrainian].
26. Lysenko, A.V. (2007). Oikoniimiiia Poltavshchyny [Oikonymy of Poltava Region] (PhD dissertation). Kirovohrad State Pedagogical University. 256 pp. [in Ukrainian].
27. Lyashenko, R.O. (2007). Mikrotoponiimiiia Kirovohrada [Microtoponymy of Kirovohrad] (PhD dissertation). Kirovohrad State Pedagogical University. 192 pp. [in Ukrainian].
28. Abdula, Yu.A. (2008). Stanovlennia oikoniimii Slobozhanshchyny (na materiali Kharkivshchyny) [Formation of Oikonymy in Slobozhanshchyna (Kharkiv region)] (PhD dissertation). Kirovohrad State Pedagogical University. 212 pp. [in Ukrainian].
29. Holinaty, O.P. (2015). Oikoniimiiia Kirovohradshchyny: istorychno-etymolohichniy ta slovotvorniy aspekty [Oikonymy of Kirovohrad Region: Historical-Etymological and Word-Formation Aspects] (PhD dissertation). NAS of Ukraine. 279 pp. [in Ukrainian].
30. Nadutenko, M.V. (2015). Oikoniimiiia Dnipropetrovshchyny [Oikonymy of Dnipropetrovsk Region] (PhD dissertation). Kharkiv National Pedagogical University. 200 pp. [in Ukrainian].
31. Nadutenko, M.V. (2021). Stvorennia transdystyplinarynykh klasteriv znan' na osnovi linhvistychnykh tekhnolohii platformy POLYHEDRON z elementamy shuchnoho intelektu [Creation of transdisciplinary knowledge clusters based on linguistic technologies of the POLYHEDRON platform with elements of artificial intelligence]. Proceedings of the International Scientific Conference “Actual Issues of Modern Linguistics”. Available at: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/19709>. [in Ukrainian].
32. Sertyfikat pro avtors'ke pravo na tvip №96078 (2020). Kognityvna IT platforma “POLYHEDRON” (O. E. Stryzhak ta in.) [Certificate of copyright registration No. 96078 (2020). Cognitive IT Platform “POLYHEDRON” (O. E. Stryzhak et al.)]. Ofitsiyniy buletyen [Official Bulletin], (57), 402–403. [in Ukrainian].
33. Stryzhak, O., Horburokov, V., Dovhyi, S., Prykhodnyuk, V., Shapovalov, V., & Shapovalov, Y. (2023). Transdisciplinary principles of consolidation. In Lecture Notes in Networks and Systems (pp. 255–269). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-46880-3_16. [in English].
34. Nadutenko, M.V., Nadutenko, M.M., & Fast, O.L. (2024). Triada “Intelektualizatsiia – Virtyalizatsiia – Velyki dany” [The triad “Intellectualization – Virtualization – Big Data”]. Akademichni studii. Pedahohichna seria [Academic Studies. Pedagogy Series], (2), 103–111. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.2.14>. [in Ukrainian].
35. Turanli, F.G. (Ed.). (2014). Vasyli' Viktorovych Luchyk: bio-bibliohrafichniy pokazchuk [Vasyl Viktorovych Luchyk: Biographical and Bibliographical Index]. Talcom. 36 pp. [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 801.111[42+37]

DOI <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.8.5>

ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНОГО РОМАНУ «ОПІВНІЧНА БІБЛІОТЕКА» МЕТА ХЕЙГА: ЛІНГВОКОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Багацька Олена Вікторівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-4443-1385
Researcher ID: JYP-3868-2024

Стеценко Маргарита Андріївна,

магістрантка
спеціальності 014 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська))
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0002-5973-8811

Наша наукова розвідка присвячена дослідженню актуальної проблематики сучасного літературознавства та лінгвістики – аналізу терапевтичного потенціалу художньої літератури крізь призму лінгвоконцептуального аналізу. Об'єктом вивчення є роман британського письменника Метта Хейга «Опівнічна бібліотека», який розглядається як репрезентативний зразок сучасної англомовної прози, що звертається до екзистенційних питань людського буття. У роботі здійснено ґрунтовний теоретичний екскурс у проблематику терапевтичного дискурсу та бібліотерапії, виявлено їх кореляцію з концептуальним наповненням аналізованого роману. Центральним аспектом дослідження є виокремлення та детальний аналіз домінантного концепту тематичної групи «екзистенційні проблеми» – ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА. Розглянуто етапи розгортання цього концепту в наративній структурі твору, акцентуючи увагу на його лексико-стилістичній репрезентації в контексті терапевтичного дискурсу. Результати дослідження демонструють, що реалізація концепту ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА у романі «Опівнічна бібліотека» має потужний терапевтичний потенціал. Виявлено, що динаміка концепту представлена через три послідовні етапи: ініціація кризи, занурення у кризовий стан та кульмінаційна фаза кризи. Така структура корелює з внутрішньою еволюцією головної героїні Нори Сід, створюючи для читача своєрідну модель подолання екзистенційної кризи. Встановлено, що комплексне використання лексико-стилістичних засобів вербалізації досліджуваного концепту, зокрема наукової термінології, філософських понять, метафоричних конструкцій, гіпербол, анафоричних повторів, сприяє підсиленню емоційного впливу на читача та забезпечує глибше занурення у внутрішній світ персонажа. Зроблено висновки, що роман «Опівнічна бібліотека» є яскравим прикладом синтезу художнього осмислення екзистенційних проблем та терапевтичного впливу на читача. Такий підхід не лише розширює межі традиційного розуміння літератури, але й відкриває нові перспективи для міждисциплінарних досліджень на перетині літературознавства, лінгвістики та психології.

Ключові слова: екзистенційна криза, бібліотерапія, терапевтичний дискурс, концепт, лексико-стилістичні засоби виразності.

Bahatska Olena, Stetsenko Marharyta. The therapeutic potential of the British novel “The Midnight Library” by Matt Haig: linguoconceptual analysis

This scholarly investigation addresses a pertinent issue in contemporary literary studies and linguistics: the analysis of the therapeutic potential of fiction through the lens of linguoconceptual analysis. The object of study is the novel “The Midnight Library” by British author Matt Haig, examined as a representative example of modern English-language prose that engages with existential questions of human existence. The research provides a comprehensive theoretical exploration of therapeutic discourse and bibliotherapy, elucidating their correlation with the conceptual content of the analyzed novel. The central aspect of the study is the identification and detailed analysis of the dominant concept within the thematic group of ‘existential problems’ – EXISTENTIAL CRISIS. The stages of this concept’s development in the narrative structure are examined, with particular emphasis on its lexical and stylistic representation within the context of therapeutic discourse. The results demonstrate that the realization of the EXISTENTIAL CRISIS concept in “The Midnight Library” possesses significant therapeutic potential. The study reveals that the concept’s dynamics are presented through three sequential stages: crisis initiation, immersion in the crisis state, and the culminating phase of the crisis. This structure correlates with the internal evolution of the protagonist, Nora Seed, creating for the reader a model for overcoming existential crisis. The research establishes that the complex utilization of lexical and stylistic means of verbalizing of the studied concept – including scientific terminology, philosophical notions, metaphorical constructions, hyperboles, and anaphoric repetitions – enhances the emotional impact on the reader and facilitates a deeper immersion into the character’s inner world. The study concludes that “The Midnight Library” exemplifies a synthesis of artistic contemplation of existential problems and therapeutic influence on the reader. This approach not

only expands the boundaries of traditional understanding of literature but also opens new perspectives for interdisciplinary research at the intersection of literary studies, linguistics, and psychology.

Key words: *existential crisis, bibliotherapy, therapeutic discourse, concept, lexical and stylistic expressive means.*

Вступ. Екзистенційні проблеми стають значущою частиною нашого життя. У сучасному світі через вплив пандемії, соціальної ізоляції, збройних конфліктів, швидкі зміни та невизначеність стали нормою. Одним із ефективних засобів терапії в такому контексті стає література, за допомогою якої читачі осмислюють власні переживання, глибокі внутрішні конфлікти, пошук сенсу життя та свого місця у світі. У сучасній англomовній літературі все частіше піднімаються питання проблем буття із заглибленням в емоційні та психологічні аспекти, які допомагають подолати екзистенційну кризу. Бібліотерапія виокремлює літературу з терапевтичними ознаками і вивчає її потенційну цілющу силу. Тексти, пронизані терапевтичними елементами, можуть допомогти читачам впоратися з особистими кризами та отримати глибоке розуміння своєї власної боротьби. Роман Метта Хейга «Опівнічна бібліотека» – це захоплюючий художній твір, у якому екзистенційні питання майстерно переплітаються з елементами терапевтичного самоаналізу. Історія занурює читачів у глибоку особисту кризу головної героїні, яка супроводжує її на шляху до самопізнання та самоприйняття.

Метою нашої статті є аналіз лексико-стилістичної репрезентації концептів на позначення екзистенційних проблем у романі «Опівнічна бібліотека» Метта Хейга. Зазначена мета передбачає виконання наступних **завдань**: розглянути теоретичні засади терапевтичного дискурсу, бібліотерапії та їхній взаємозв'язок із розгортанням концептуального змісту; визначити основні екзистенційні концепти у досліджуваному романі, а також проаналізувати етапи їхнього текстового розгортання; дослідити лексико-стилістичні засоби репрезентації концептів на позначення екзистенційних проблем у контексті терапевтичного дискурсу, що вивчається.

Терапевтичний дискурс та бібліотерапія є потужними інструментами для розуміння та вирішення криз чи психологічних проблем. Вони забезпечують основу для вивчення літературних творів, що відображають внутрішню боротьбу та емоційні перешкоди. Еліна Вейст, Анссі Перакюля і Маргарет Ліхі [1, 2] вивчали психологічні прояви терапевтичного дискурсу. Роберт Піттенгер, Чарльз Хокетт і Джон Дейнігі [1] досліджували комунікативні та мовні моделі, використовувані в терапії та консультуванні, приділяючи особливу увагу лінгвістичному аспекту терапевтичного дискурсу. У роботі Олени Багацької та Аліни Дворянкової [3] терапевтичний дискурс визначається як інтерактивна вербальна діяльність, необхідна для психологічної трансформації. У літературознавстві цей вид дискурсу ретельно вивчається крізь призму бібліотерапії, а сучасні наукові розвідки у цю царину висвітлено в роботах Ніколаса Конті, Кейт Бердсолл і Марини Мерценюк [4; 5; 6]. Однак дослідження взаємодії сучасного англomовного терапевтичного дискурсу та бібліо-

терапії на конкретних прикладах англomовних художніх творів сучасних авторів не проводилося, що зумовлює актуальність нашої роботи.

Для ефективного досягнення мети було використано такі **методи дослідження**: контекстуальний аналіз – для інтерпретації роману «Опівнічна бібліотека» як засобу бібліотерапії у контексті вивчення його терапевтичного впливу на читача; лінгво-стилістичний аналіз – для дослідження лексичних та стилістичних засобів на позначення концептуального змісту; концептуальний аналіз – для виокремлення та детального вивчення центрального концепту досліджуваного твору – ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА в аспектах його мовної та текстової реалізації.

Результати. Терапевтичний дискурс використовується в психотерапії з метою допомогти пацієнтам покращити їхній психоемоційний добробут. Він передбачає спілкування між терапевтом та пацієнтом, що є невід'ємною частиною процесу лікування. Основна мета цього виду дискурсу – сприяти глибшому розумінню пацієнтом своїх думок, емоцій та поведінки, що зрештою уможливорює його позитивні трансформації [1]. Бібліотерапія як форма психологічного лікування, у якій використовуються літературні твори, є однією із практик, якими послуговуються під час творення терапевтичного дискурсу. За даними Асоціації лікарняних бібліотек США, бібліотерапія передбачає використання читання як інструменту, який допомагає людям долати особисті проблеми [4]. Марина Марценюк виділяє низку літературних жанрів, які містять терапевтичний потенціал, таких як класична література, публіцистика, науково-популярна література та інші [6].

Розуміння поняття концепту має вирішальне значення для аналізу як терапевтичного дискурсу, так і літературних текстів, оскільки розгортання текстових концептів забезпечує структуру і глибину змісту. Концепти є ментальними рамками, які формують наш досвід та сприйняття, дозволяючи розуміти та інтерпретувати світ навколо нас. У літературних творах втілені концепти дозволяють авторам передавати емоційну та філософську глибину, знаходячи відгук у читачів та сприяючи глибшому розумінню їхніх власних емоцій та проблем [7].

Когнітивна лінгвістика розглядає концепти як фундаментальні компоненти мислення, необхідні для розуміння та пізнання. За Рональдом Лангакером, концепти є відображенням наших когнітивних процесів та інструментами для організації нашого досвіду [8]. Важливо відзначити, що концепти не є фіксованими або універсальними; скоріше, вони формуються під впливом культурних чинників та особистого досвіду [9].

У літературознавстві концепти розглядають у різних контекстах. Зокрема, концепт потрактовують як образ, символ чи мотив, який пояснює центральну тему літературного твору. Крім того, під концептом можна

розуміти авторську ідею, авторський задум та художнє бачення [10].

Взаємодія концептів у художньому творі уможливує нові інтерпретації, які збагачують емоційний вплив тексту на читача. Відповідно, застосування синергетичного підходу дозволяє виявити, як інтерференція концептів творить цілісний зміст, який знаходить сильний відгук у читача [11].

Автор твору «Опівнічна бібліотека» заглиблюється у тему екзистенційних криз та пошуків нового сенсу життя. У романі розповідається про головного персонажа Нору Сід, яка відправляється у містичну бібліотеку, де їй надається можливість прожити різні версії свого життя. Ця художня локація є метафорою її внутрішнього пошуку, а також певним терапевтичним інструментом, який дозволяє їй переглянути свій вибір та прийняти себе. Автор ефективно вплітає у свою розповідь елементи терапевтичного діалогу та бібліотерапії. Бібліотека у досліджуваному романі символізує вибір та можливості, представляючи безліч шляхів, якими може піти людина. Місіс Елм, бібліотекар, уособлює фігуру наставника або терапевта, яка допомагає Норі розмірковувати над її рішеннями та відповідними наслідками. Проживаючи альтернативні життя, Нора приходить до розуміння того, що ідеального життя не існує, а щастя залежить від погляду та підходу до обставин.

Всі структурні рівні цього художнього твору є надважливими, але саме концептуальний рівень – рівень теми, проблематики та авторської концепції – вважається найбільш значущим, оскільки він узагальнює всі змістові компоненти літературного твору [12].

Тематична група концептів досліджуваного твору, яку ми покласифікували як «екзистенційні проблеми», представлена у романі концептами ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА (13), САМОТНІСТЬ (12), ЖАЛЬ (12), ВІДЧУЖЕНІСТЬ (8), ВІДЧАЙ (2), НЕВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ (3) та ДЕПРЕСІЯ (2). Розгортання кожного із цих концептів у романі має свою роль у розвитку сюжету та розкритті внутрішнього світу головного персонажа – Нори. Розглянемо та детально проаналізуємо один із найбільш репрезентативно представлених концептів групи: ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА.

Майже з самого початку твору ми можемо виокремити концепт на позначення екзистенційної кризи, оскільки його текстове розгортання пов'язане із подорожжю головного персонажа Нори та її баченням онтологічної суті буття, а саме тенденцію всесвіту до безладу та занепаду: *“The universe tended towards chaos and entropy. That was basic thermodynamics. Maybe it was basic existence too”*. Екзистенційна криза – поняття психологічне та філософське одночасно, *APA Dictionary of Psychology* визначає екзистенційну кризу як *“вирішальний етап або переломний момент, коли людина стикається з необхідністю знайти сенс і мету в житті та взяти на себе відповідальність за свій вибір”*, тому автор, послуговуючись науковою термінологією, надає думкам Нори конотації неупередженості і водночас невітності. У цьому прикладі продемонстровано

сприйняття життя Норою крізь призму цієї кризи, що й загострює її депресивні та безнадійні почуття.

Пізніше Нора порівнює себе з чорною дірою та вмираючою зіркою: *“She realised that’s what she was. A black hole. A dying star, collapsing in on itself”*. Чорна діра – сутність, що поглинає все світло і життя навколо (*a black hole*), а також “вмираюча зірка” (*a dying star*) у досліджуваному контексті інтерпретуються нами як метафори, які позначають глибокий відчай головного персонажа та її схильність до саморуйнування.

Стійка і чуттєва природа думок Нори яскраво проілюстрована у рядках: *“The thought was like a ceaseless mind-cramp, something too uncomfortable to bear yet too strong to avoid”*. Автор використовує гіперболу *“ceaseless mind-cramp”*, підкреслюючи безперервність і нестерпність її роздумів. Цим описом автор засвідчує стан невідворотної депресії, глибоке відчуття безнадійності, яке підштовхує персонажа до роздумів про самогубство.

Відверті висловлювання Нори про її бажання покінчити з життям ще більше акцентують її екзистенційний відчай: *“I want to be dead. That’s why I took the overdose. I want to die.”* або ж *“I want to die. My life is a disaster. And I want it to end. I am not cut out for living. And there is no point going through all this”*. Використання метафори *My life is a disaster*, а також анафори у фразях *“I want to die”* і *“I want it to end”*, *“And I want it to end”*, *“And there is no point going through all this”*, свідчить про невідворотне бажання персонажа померти і її почуття відчаю та безнадії.

Проаналізувавши приклади, що репрезентують реалізацію концепту ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА, ми визначили три основних етапи його текстового розгортання: початок кризи, втягнення у кризу та глибокий етап кризи. Для більш детального розуміння цих стадій було проаналізовано лексеми, наявні в досліджуваних уривках, які свідчать про динаміку їхньої реалізації у тексті роману. Всі лексеми ми поділили за трьома основними критеріями: на позначення соматички, психічних станів та онтологічних аспектів. **Лексеми на позначення соматички** пов'язані з фізичними відчуттями та станом тіла головного персонажа. **Лексеми на позначення психічних станів** ми трактуємо як ті, що відображають емоційний стан, почуття та психологічні аспекти кризи. **Лексеми на позначення онтологічних аспектів** – ті, які відображають філософські роздуми та ідеї, що стосуються природи існування та реальності. Представимо проаналізовані лексеми у таблиці 1.

Початок кризи описано такими словосполученнями як *“black hole”*, *“dying star”*, а також лексемою *“mind-cramp”* (за *Merriam Webster* *“a celestial object that has a gravitational field so strong that light cannot escape it and that is believed to be created especially in the collapse of a very massive star”* – небесний об'єкт, який має гравітаційне поле настільки сильне, що світло не може уникнути його, і який, як вважають, утворився, зокрема, при колапсі дуже масивної зірки”; *“dying star”*, *“mind-cramp”* – колокації, що не зафіксовані у словниках, окресливши значення окремих частин цих виразів

Етапи реалізації концепту ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА

Етапи реалізації концепту	Лексеми на позначення концепту		
	Соматика	Психічні стани	Онтологічні аспекти
Початок кризи	black hole, dying star, mind-cramp	despair, hopelessness, chaos	entropy, thermodynamics, existence
Втягнення у кризу	cramp, to bear	overdose	
Глибокий етап кризи		disaster	

визначаємо “*dying star*” (вмираюча зірка) за *Cambridge dictionary*, (“*dying – likely to die soon*”, “*star – a very large ball of burning gas in space that is usually seen from the earth as a point of light in the sky at night*”) як зірку, яка вичерпала запаси палива в своєму ядрі і перебуває на завершальній стадії своєї еволюції; а лексема “*mind-cramp*” (судомо розуму) є авторською метафорою, що в контексті роману трактується як сильне, постійне, та неприємне мисленнєве напруження, яке важко терпіти, але неможливо ігнорувати. Проаналізовані мовні засоби позначають соматичні прояви, що демонструють фізичні та метафоричні симптоми кризи. Психічні стани на цьому етапі описані лексемами “*despair*”, “*hopelessness*”, “*chaos*”, (за *Merriam Webster* “*despair – utter loss of hope*” (відчай – повна втрата надії); “*hopelessness – having no expectation of good or success*” (безнадія – відсутність причини очікувати добра чи успіху); “*chaos – a state of utter confusion*” (хаос – стан абсолютної розгубленості)), що передають внутрішні емоційні переживання персонажа, її відчай та втрату надії. Онтологічні аспекти, представлено лексемами “*entropy*”, “*thermodynamics*”, “*existence*” (за *Merriam Webster* “*entropy – the degree of disorder or uncertainty in a system*” (ентропія – ступінь невідповідності або невизначеності в системі); “*thermodynamics – physics that deals with the mechanical action or relations of heat*” (термодинаміка – розділ фізики, що вивчає механічну дію або взаємозв’язок тепла), “*existence – the state or fact of having being especially independently of human consciousness and as contrasted with nonexistence*” (існування – стан або факт наявності буття, особливо незалежно від людської свідомості, на протидію небуття)), вказують на глибокі філософські роздуми та вербалізують наукові концепти, що свідчать про приреченість існування.

Етап втягнення у кризу, найефективніше відображають лексеми “*cramp*”, “*to bear*” (за *Merriam Webster* “*cramp – a painful involuntary spasmodic contraction of a muscle*” (судомо – болісне мимовільне спазматичне

скорочення м’язів); “*to bear – to accept or allow oneself to be subjected to especially without giving way*” (терпіти – приймати або погоджуватися на те, щоб тебе піддавали особливому впливу, не поступаючись при цьому”)), що ілюструють фізичний біль та тиск. Психічний стан, виражається лексемою “*overdose*” (за *Merriam Webster* “*overdose – an excessive quantity or amount*” (передозування – надмірна кількість або обсяг)), що символізує поглиблення кризового стану героїні.

Глибокий етап кризи ілюструє лексема “*disaster*” (за *Merriam Webster* “*disaster – a sudden calamitous event bringing great damage, loss, or destruction*” (катастрофа – раптова надзвичайна подія, що спричиняє велику шкоду, втрати або руйнування), яка свідчить про усвідомлення кризи та її невідворотності.

Висновки. У результаті проведеного аналізу англomовного роману Мета Хейга «Опівнічна бібліотека» було виявлено, що текстова реалізація концепту ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА набуває значного терапевтичного потенціалу, а власне твір є взірцем бібліотерапії, надаючи читачеві можливість осмислити власні екзистенційні проблеми та знайти шляхи їхнього подолання. Динаміка розгортання трьох етапів досліджуваного концепту в тексті роману підпорядкована певній логічній послідовності: від первісного виникнення проблеми, її глибокого осмислення до остаточного розв’язання, що свідчить про внутрішнє зростання Нори Сід, а також пропонує читачам чітко окреслене підґрунтя для розуміння та розв’язання своїх власних екзистенційних проблем. Мет Хейг створює особливий світ, у якому Нора крізь призму альтернативних життів учиться приймати себе і розуміти життєві пріоритети. Таким чином, роман «Опівнічна бібліотека» є переконливим свідченням того, як сучасна література може органічно переплітати художнє споглядання екзистенціальних труднощів із терапевтичним впливом на читачів, сприяючи при цьому глибшому розумінню себе та світу. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на аналіз інших концептів тематичної групи «екзистенційні проблеми».

Література:

1. Weiste E., Peräkylä A. Therapeutic Discourse. In: Tracy K. (Ed.). The International Encyclopedia of Language and Social Interaction. Hoboken: Wiley Blackwell, 2015. URL: <https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbiels1>
2. Leahy, M. M. Therapy talk. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*. 2004. Vol. 35, No. 1. P. 70–81. URL: [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2004/008\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2004/008))
3. Bahatska O. V., Dvorianova A. O. Metaphors in the modern American therapeutic discourse in their practical application. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. Вип. 3. С. 7–11.
4. Canty N. Bibliotherapy. *Logos*. 2017. Vol. 28, No. 3. P. 32–40. URL: <https://doi.org/10.1163/1878-4712-11112133>
5. Birdsall K. E. Becoming a Better Me: The Co-Evolution of Contemporary American Memoir and Bestselling Self-Help Literature, 1952–2013 : дис. ... PhD. Іст-Лансінг, 2014. 200 с.

7. Марценюк М.О. Терапевтичні можливості бібліотерапії як сучасного методу психологічної допомоги. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2020. Т. 31(70), № 4. С. 218–224.
8. Маркова М. В. «Концепт» та «концептуалізація» у сучасному літературознавстві. *Питання літературознавства*. 2007. Вип. 74. С. 317–324.
9. Langacker, R. W. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1: Theoretical Prerequisites. Stanford: Stanford University Press, 1987.
10. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1981.
11. Стефаник Х. Термін «концепт»: діалог лінгвістики та літературознавства. *Studia Methodologica*. 2014. Вип. 36. С. 78–85.
12. Таценко Н. В. Синергетика як методологічна основа сучасних філологічних досліджень. *Філологічні трактати*. 2016. Т. 8, № 2. С. 151–159.
13. Біла А., Бадрак Б. *Основи літературознавства*. Донецьк, 2010.

References:

1. Weiste, E., & Peräkylä, A. (2015). Therapeutic discourse. In K. Tracy (Ed.), *The International Encyclopaedia of Language and Social Interaction*. Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi1>. [in English].
2. Leahy, M. M. (2004). Therapy talk. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 35(1), 70–81. [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2004/008\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2004/008)). [in English].
3. Bahatska, O. V., & Dvorianova, A. O. (2023). Metaphors in the modern American therapeutic discourse in their practical application. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk. Seriya: Filolohiia*, (3), pp. 7–11. [in English].
4. Canty, N. (2017). *Bibliotherapy*. *Logos*, 28(3), 32–40. <https://doi.org/10.1163/1878-4712-11112133>. [in English].
5. Birdsall, K. E. (2014). *Becoming a better me: The co-evolution of contemporary American memoir and bestselling self-help literature, 1952–2013* (Doctoral dissertation). Michigan State University. [in English].
6. Martseniuk M.O. (2020). *Terapevtychni mozhlyvosti biblioterapii yak suchasnoho metodu psykholohichnoi dopomohy* [Therapeutic potential of bibliotherapy as a modern method of psychological assistance]. *Vcheni zapysky TNU im. V.I. Vernadskoho. Seriya: Psykholohiia*, 31 (70), № 4, pp. 218–224. [in Ukrainian].
7. Markova, M. V. (2007). “Kontsept” ta “kontseptualizatsiia” u suchasnomu literaturoznavstvi. [“Concept” and “conceptualization” in contemporary literary studies]. *Pytannia Literaturoznavstva*, (74), pp. 317–324. [in Ukrainian].
8. Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Theoretical prerequisites* (Vol. 1). Stanford University Press. [in English].
9. Lakoff, G., & Johnson, M. (1981). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press. [in English].
10. Stefanyk Kh. (2014). Termin kontsept: dialoh linhvistyky ta literaturoznavstva [The term concept: A dialogue between linguistics and literary studies]. *Studia Methodologica*, 36, pp. 78–85. [in Ukrainian].
11. Tatsenko, N. V. (2016). *Synerhetyka yak metodolohichna osnova suchasnykh filolohichnykh doslidzhen* [Synergetics as a methodological basis for modern philological research]. *Filolohichni traktaty*, 8(2), pp. 151–159. [in Ukrainian].
12. Bila, A., & Badrak, B. (2010). *Osnovy literaturoznavstva* [Fundamentals of literary criticism]. Donetsk. [in Ukrainian].

НОТАТКИ

Наукове видання

СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Філологія

Науковий журнал

Випуск 8, 2024

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *В. Гайдабрус*

Підписано до друку: 17.12.2024 р.
Формат 60x84/8. Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 4,19.
Замов. № 1224/910. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.